

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**«Δραματική Τέχνη και Παραστατικές Τέχνες στην Εκπαίδευση και Δια Βίου
Μάθηση – MA in Drama and Performing Arts in Education and Lifelong
Learning»
(ΠΜΣ – ΔΡΑ.ΤΕ.Π.Τ.Ε.)**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και Δημιουργική
Γραφή. Μια έρευνα δράσης με μαθητές της Δ' τάξης σε
δημοτικά σχολεία της Σπάρτης.**

Αικατερίνη Διακουμάκου

Αριθμός Μητρώου: 5052201401010

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:

**Αθανάσιος Κατσής, Καθηγητής Τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής
Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.**

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

**Αστέριος Τσιάρας, Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήματος Θεατρικών Σπουδών,
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.**

**Άννα Τσίγλη Μέλος ΕΕΠ Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο
Πελοποννήσου.**

Ναύπλιο 2017

Πρόλογος – ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω προς στην κα Άλκηστη Κοντογιάννη ομότιμη καθηγήτρια και τέως πρόεδρος του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών του τμήματος Θεατρικών Σπουδών Ναυπλίου και τον κ. Αστέριο Τσιάρα αναπληρωτή καθηγητή και υπεύθυνο του μεταπτυχιακού προγράμματος για την πολύτιμη βοήθεια τους στην διάρκεια των σπουδών μου.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον κ. Αθανάσιο Κατσή Καθηγητή του τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου που ανέλαβε το επίπονο έργο της επίβλεψης της μεταπτυχιακής μου εργασίας. Επίσης, ένα μεγάλο ευχαριστώ τον κ. Αστέριο Τσιάρα και την κα Άννα Τσίγλη η οποία είναι μέλος ΕΕΠ του τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και μαζί ανέλαβαν το έργο της συμβουλευτικής επιτροπής για την παρούσα εργασία.

Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους μαθητές που έλαβαν μέρος στην εφαρμογή της συγκεκριμένης μεταπτυχιακής εργασίας και βοήθησαν στην υλοποίησή της.

*Στον αδερφό μου,
Σπύρο
και στους γονείς μας*

Περιεχόμενα

Περίληψη – Λέξεις κλειδιά	5
Εισαγωγή	7
Θεωρητικό πλαίσιο	9
Σκοπός της έρευνας – Ερευνητικές υποθέσεις.....	18
Μεθοδολογία	20
Επίλογος	51
Βιβλιογραφία	52
Παράρτημα.....	57

Κατάλογος διαγραμμάτων

Διαγράμματα.....	46-47
------------------	-------

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα ερευνητική εργασία με τίτλο: *Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και Δημιουργική Γραφή. Μια έρευνα δράσης με μαθητές της Δ' τάξης σε δημοτικά σχολεία της Σπάρτης*, επιχειρούμε μια σύντομη ερευνητική μελέτη όσο αφορά τη διασύνδεση της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση και της Δημιουργικής Γραφής.

Το ζητούμενο είναι κατά πόσο συμβάλλει θετικά και ενισχύει την φαντασία και τη δημιουργική σκέψη των μαθητών η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση σε συνδυασμό με την Δημιουργική Γραφή. Η έρευνα – δράσης, που εφαρμόστηκε σε μεικτά τμήματα (αγόρια και κορίτσια) σε δύο Δημοτικά Σχολεία της Σπάρτης, στοχεύει να αποδείξει ότι μέσα από τη Δημιουργική Γραφή εντείνονται τα θετικά αποτελέσματα της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση εστιασμένα στα σχολεία ΕΑΕΠ¹.

Τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η συγγραφή πρωτότυπων ιστοριών των μαθητών, οι οποίες μελετήθηκαν ως προς την ποσότητα και ποικιλία των ιδεών, δηλαδή τη νοητική ευχέρεια, ευελιξία και την συνεπαγόμενη ποιότητα των ιδεών. Επίσης, έγινε χρήση δεύτερου μεθοδολογικού εργαλείου, που είναι ένα ερωτηματολόγιο κατασκευασμένο από την ερευνήτρια, το οποίο περιέχει ερωτήματα δημιουργικής σκέψης προς τις ίδιες κατευθύνσεις, όπως ποσότητα, ποιότητα και ποικιλία των ιδεών των μαθητών και δόθηκε δύο φορές. Τα ερωτήματα αυτά απαντήθηκαν από τους μαθητές στα τελευταία εργαστήρια εφαρμογής της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση σε συνδυασμό με την Δημιουργική Γραφή. Το πρώτο δόθηκε στους μαθητές αμέσως μετά την ολοκλήρωση και το άλλο μετά από το πέρασμα δύο εβδομάδων, χωρίς να εμπλακούν δημιουργικά με την Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και την Δημιουργική Γραφή. Τέλος, τηρήθηκε ημερολόγιο από την ερευνήτρια – εμψυχώτρια των εργαστηρίων για την αποδελτίωση σημαντικών συμβάντων και παρατηρήσεων κατά την διάρκεια των 12 συναντήσεων, 45 λεπτών η κάθε μια, που εφαρμόστηκε σε τέσσερα τμήματα της Δ' τάξης και σε πλήθος 88 μαθητών.

Λέξεις Κλειδιά: Δραματική Τέχνη στη Εκπαίδευση, Δημιουργική Γραφή, ημερολόγιο παρατήρησης, ερωτηματολόγιο, πρωτότυπες ιστορίες, μεικτά τμήματα, Δ' τάξη, έρευνα δράσης.

SUMMARY

---

¹ Η Ενιαίου Τύπου πλέον από το σχολικό έτος 2016 – 2017.

This research project entitled *Drama in Education and Creative Writing: An action research involving 4th grade pupils from primary schools in Sparta* attempts to conduct a short research study on the interconnection of Drama in Education and Creative Writing.

The research question is if Drama in Education, combined with Creative Writing, affects positively and stimulates pupils' imagination and creative thinking. The action research was applied in mixed-sex classes in two primary schools of Sparta and aims to prove that Creative Writing helps enhance the positive effects of Drama in Education, with a focus on schools with a "Unified Revised School Curriculum" (EAEP)².

Among the research tools used was original story writing by the pupils, whose stories were then studied as to the quantity and variety of ideas, i.e. the mental fluency, flexibility and subsequent quality of ideas. Furthermore, the second methodological tool, a questionnaire prepared by the researcher, contains creative thinking questions oriented to those same factors, i.e. the quantity, quality and variety of the pupils' ideas. The questionnaire was distributed twice. The aforementioned questions were answered by the pupils during the last workshops applying Drama in Education together with Creative Writing. The first questionnaire was distributed to the pupils on completion of the workshops and the second one, two weeks later, without them being creatively involved in Drama in Education and Creative Writing. Finally, the researcher-animateur kept a research diary to record significant facts and take notes during the twelve 45-minute sessions held with four 4th grade classes of a total of 88 pupils.

Keywords: Drama in Education, Creative Writing, research diary, questionnaire, original stories, mixed-sex classes, 4th grade, action research.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

---

²Or "Unified Type Primary Schools" as of school year 2016 – 2017.

Στην παρούσα ερευνητική εργασία με θέμα: *«Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και Δημιουργική Γραφή. Μια έρευνα δράσης με μαθητές της Δ' τάξης σε δημοτικά σχολεία της Σπάρτης»* πρόκειται να γίνει μια ερευνητική προσπάθεια συσχέτισης των δύο εννοιών.

Πρώτον, στο πώς βοηθάει η Δραματική Τέχνη τη Δημιουργική Γραφή αλλά και αντιστρόφως. Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια να ενισχύσουμε την πεποίθηση ότι η Δραματική Τέχνη συμβάλει θετικά στην ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας μέσα από τη Δημιουργική Γραφή, που είναι ένα εργαλείο της Δραματικής Τέχνης. Αυτό στοχεύουμε να διαφανεί μέσα από τα από τα πορίσματα της έρευνας της εμπυχωτριάς.

Αξίζει να σημειωθεί ότι έχουν επιλεχθεί τα σχολεία που είναι ΕΑΕΠ, για να εφαρμοστεί το συγκριμένο ερευνητικό πρόγραμμα, ώστε η Δραματική Τέχνη να προϋπάρχει σαν εμπειρία στους μαθητές. Όστε να δούμε πώς λειτουργούν, όταν εφαρμοστεί συμπληρωματικά η Δημιουργική Γραφή στους μαθητές της Δ' τάξη σε 12θέσια Δημοτικά Σχολεία της Σπάρτης.

Επίσης, θα χρησιμοποιηθούν τρία μεθοδολογικά εργαλεία, τα οποία είναι η συγγραφή πρωτότυπων ιστοριών των μαθητών, ένα ερωτηματολόγιο κατασκευασμένο από την ερευνήτρια και η τήρηση ημερολόγιου, με σκοπό να διαφωτίσουν πληρέστερα το θέμα και να ενισχύσουν τα αποτελέσματα που θα προκύψουν από τη συγκεκριμένη έρευνα. Μεγάλη βαρύτητα θα δοθεί στις πρωτότυπες συγγραφικές προσπάθειες των μαθητών της Δ' τάξης του Δημοτικού, στόχος είναι να δούμε την επιρροή της Δραματικής Τέχνης επάνω στις δημιουργικές – προσωπικές – γραφές των συμμετεχόντων μαθητών. Αυτό θα μελετηθεί εκτενώς ύστερα από την εφαρμογή της έρευνας δράσης, ως προς την ανάπτυξη του γραπτού τους λόγου, την ποιότητα, την ποικιλία, και την πρωτοτυπία του. Πρόσθετα, θα γίνει χρήση κατασκευασμένου ερωτηματολογίου, το οποίο θα απαντήσουν οι ίδιοι οι μαθητές, μιας και η ηλικία τους το επιτρέπει να προκύψουν αρκετά βάσιμα συμπεράσματα. Επιπλέον, θα τηρηθεί ημερολόγιο από τη γράφουσα, η οποία θα είναι η ερευνήτρια και εμπυχωτρία των εργαστηρίων.

Κλείνοντας, να σημειώσουμε ότι οι συναντήσεις ήταν 12 στο σύνολο τους και η διάρκεια τους θα ήταν 45 λεπτά η κάθε μια σε εβδομαδιαία βάση επί τεσσάρων τμημάτων της Δ' τάξης και πλήθος 88 μαθητών. Μια έρευνα δράσης, που σκοπό έχει

να εφαρμοστεί σε μεικτά τμήματα στις Δ' τάξεις στα 12/θέσια Δημοτικά Σχολεία της Σπάρτης που είναι ΕΑΕΠ (ή αλλιώς Ενιαίου Τύπου) και διδάσκονται οι μαθητές τους το μάθημα της Θεατρικής Αγωγής από την Α' έως και την Δ' τάξη από μία ώρα την εβδομάδα στο ωρολόγιο πρόγραμμα τους.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1. Για τη Δραματική Τέχνη

Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση εμφανίζεται στη σχολική τάξη με τις παρακάτω μορφές, όπως σημειώνει κι ο Γραμματάς (2001)³, το θεατρικό παιχνίδι, τον θεατρικό αυτοσχεδιασμό και παντομίμα, το εργαστήριο γραφής, τη δραματοποίηση, το θεατρικό αναλόγιο, το θεατρικό δρώμενο (happening), το σκετς και τέλος τη θεατρική παράσταση. Συμπληρωματικά, σύμφωνα με τον ίδιο, γίνεται και διαχωρισμός του κοινού που απευθυνόμαστε με βάση την ηλικία, το μαθησιακό επίπεδο και την προηγούμενη εμπειρία του. Στο πλαίσιο της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση εντάσσεται η Δημιουργική Γραφή. Μιας και η ίδια, η Δραματική Τέχνη δανείζεται υλικό τόσο από το Θέατρο όσο και από τις άλλες τέχνες⁴. Στο πλαίσιο, λοιπόν, της αυτοσχέδιας δράσης και του αυθόρμητου παιδικού παιχνιδιού⁵, συχνά η γραφή γίνεται μέρος των εργαστηρίων της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση.

Το παιδί μπορεί να δημιουργεί έναν φανταστικό χώρο μέσα στον πραγματικό, όπως είναι η σχολική αίθουσα κατά τη διδασκαλία της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση⁶. Τα πρόσωπα μεταμορφώνουν το χώρο και τα αντικείμενα ανάλογα με το «δραματοποιημένο θέμα»⁷. Εκεί ξεκινά ένα «παιχνίδι ρόλων»⁸ από τα μέλη της ομάδας που έχουν επιλέξει να συμμετέχουν σε ένα φανταστικό ταξίδι που έχει έρεισμα στην ίδια την ζωή, ακόμα κι αν τύχει να μην είναι ρεαλιστικό.

Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση είναι μια μορφή θεατρικής τέχνης με παιδαγωγικό χαρακτήρα, δηλαδή μπορεί να διδαχθεί ως ανεξάρτητο μάθημα ή ως μέσο για τη διδασκαλία άλλων μαθημάτων του σχολικού προγράμματος. Οι συμμετέχοντες στη Δραματική Τέχνη φτιάχνουν μια ιστορία που ξεδιπλώνεται μέσα στον φανταστικό κόσμο. Τα αντικείμενα, ο χώρος και ο χρόνος έχουν συμβολική σημασία. Παράλληλα, ενδύονται ρόλους και δρουν μεταξύ τους βιώνοντας έτσι μια ατομική και ομαδική εμπειρία. Μέσα από αυτή τη διαδικασία εμβαθύνουν σ' ένα συγκεκριμένο θέμα,

³Θ. Γραμματάς, *Διδακτική του Θεάτρου*, Αθήνα, Τυπωθήτω, 2001, σσ. 41-56.

⁴Μια από αυτές είναι η Δημιουργική Γραφή.

⁵Βλ. P. Slade, *Child Drama*, London, University Press, 1954.

⁶Αλκηστις, *Μαύρη αγελάδα – Άσπρη αγελάδα. Δραστηριότητες στην Εκπαίδευση και Διαπολιτισμικότητα*, Αθήνα: Τόπος, 2008, σσ. 259-269.

⁷Δεν χρειάζεται να κατέχει κάποιος την υποκριτική τέχνη σε επαγγελματικό επίπεδο, για να μετέχει. Όμως είναι απαραίτητη η μεταμόρφωση προσώπων, αντικειμένων και κινήσεων. Να σημειώσουμε ότι μια φανταστική συνθήκη μπορεί να προκληθεί κι από ένα ρεαλιστικό αντικείμενο που θα την εντείνει. Βλ. C. O' Neill & A. Lambert, *Drama Structures*, London, Hutchinson, 1984, σσ. 126-147.

⁸Byron, K. *Drama in the English Classroom*. London, Methuen, 1986, σ. 117.

συναντούν και επιλύουν προβλήματα, λαμβάνουν αποφάσεις και δρουν. Στο τέλος, αναστοχάζονται όσα συνέβησαν και κρατούν την βιωμένη πια εμπειρία τους στο δισάκι τους. Η δύναμη της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση έγκειται στο συνδυασμό συναισθήματος και νόησης, στοχεύει στη μάθηση μέσα από το βίωμα και τον αναστοχασμό, αφού κατανοούμε τον εαυτό μας κι ότι υπάρχει γύρω μας. Ο δάσκαλος-εμπυχωτής προσπαθεί να συνδυάσει την υπάρχουσα εμπειρία του παιδιού από το παιχνίδι του με τις όχι και τόσο οικείες μορφές της θεατρικής τέχνης, ώστε το παιδί να καταφέρει να αποκτήσει μια βαθιά μαθησιακή εμπειρία όπως αναφέρει ο Neelands (1984)⁹.

Εδώ έγκειται η παιδαγωγική διάσταση του δράματος. Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση βρήκε έφορο έδαφος για να καρποφορήσει στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, όταν αναπτύχθηκε το εκπαιδευτικό κίνημα της Νέας Αγωγής ή αλλιώς Προοδευτική Εκπαίδευση¹⁰. Το ζητούμενο της Προοδευτικής Εκπαίδευσης έθετε τον μαθητή στο κέντρο της διδασκαλίας, η οποία τώρα χρειαζόταν να διαμορφωθεί με βάση τις ανάγκες, την ενεργή και βιωματική συμμετοχή του μαθητή στη διαδικασία της εκπαίδευσης του. Το νέο αυτό εκπαιδευτικό κίνημα υπογράμμισε την δημιουργικότητα του μαθητή. Η αισθητική καλλιέργεια του παιδιού μέσα από τη γνωριμία του με τις τέχνες στο σχολείο ήταν βαρύνουσας σημασίας¹¹. Έτσι στη δεκαετία του '50 παρουσιάστηκε στην Αγγλία η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση ως παιχνίδι ελεύθερης αυτοέκφρασης¹².

Τα πράγματα αλλάζουν τη δεκαετία του '70 για τη Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση ως προς τις βασικές αρχές, την διδακτική και τους στόχους. Παραμένουν στοιχεία από τη φιλοσοφία της Προοδευτικής Εκπαίδευσης, το μαθητοκεντρικό μοντέλο ως προς την ολιστική ανάπτυξη του παιδιού. Παρόλα αυτά ξεμακραίνει αρκετά από το ατομοκεντρικό μοντέλο της ελεύθερης έκφρασης, διότι δίνεται έμφαση στη μάθηση και στη σπουδαιότητα του ρόλου του δασκάλου μέσα στη μαθησιακή διαδικασία. Επίσης, τονίζεται η κοινωνική διάσταση της Δραματικής Τέχνης από τους Davis και Lawrence (1986)¹³. Παράλληλα επηρεάζεται από τις θεωρίες της

---

⁹J. Neelands, *Making sense of Drama*, London, Heinemann, 1984, σ.7.

¹⁰ Αναφορικά με την Προοδευτική Εκπαίδευση βλ. H.Rohrs, *Το κίνημα της προοδευτικής εκπαίδευσης*(μτφ. Κ. Δεληκωσαντής – Σ. Μουζάκης), Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη, 1984.

¹¹Πιο εστιασμένα για την καλλιτεχνική αγωγή στο σχολείο βλ. A. Reble, *Ιστορία της παιδαγωγικής* (μτφ. Θ. Χατζηστεφανίδης – Σ. Χατζηστεφανίδου – Πολυζώη), Αθήνα: Παπαδήμας, 1990.

¹²Βλ. G. Bolton, *Acting in Classroom Drama. A critical analysis*, Birmingham, Trentham Books Press 1998.

¹³ D .Davis, & C .Lawrence, *Gavin Bolton: Selected writings on drama in education*, London, Longman, 1986, σσ. 260- 262.

αναπτυξιακής ψυχολογίας, που έχουν εισέλθει στην παιδαγωγική, τόσο στη θεωρία, όσο και στην πράξη. Ο Vygotsky (2000)¹⁴ και οι Wood, Bruner, Roos (1976)¹⁵ αλλάζουν το τοπίο στην εκπαίδευση, θέτουν το κοινωνικό πλαίσιο της μάθησης και υπογραμμίζουν τον διαμεσολαβητικό ρόλο του δασκάλου.

Κλείνοντας αυτή τη σύντομη αναδρομή, η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση συμπορεύεται με την παιδαγωγική και την αναπτυξιακή ψυχολογία. Μεταβάλλεται συνεχώς η ίδια, όμως έχει ως βάση της όλες τις παραπάνω επιρροές και δέχεται συνεχώς τα ερεθίσματα των κοινωνικών επιστημών.

1.2. Για τη Δημιουργική Γραφή

---

¹⁴L.S. Vygotsky, *Νους στην κοινωνία* (επιμ. Σ. Βοσνιάδου), Αθήνα, Gutenberg, 2000, σσ. 157-175.

¹⁵ J. Wood, Bruner, & G. Roos, «The Role of the Tutoring in Problem Solving», *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 17, 1976, σσ. 89-100.

Η Δημιουργική Γραφή (creative writing) είναι ένας όρος με διττή σημασία. Από τη μία πλευρά αναφέρεται στη συγγραφική δεινότητα, δηλαδή να μπορεί ο γράφων να ελέγχει τις σκέψεις του και να τις μετατρέπει σε γραφή. Κι από την άλλη δηλώνει το σύνολο των εκπαιδευτικών πρακτικών και τεχνικών, που στόχο έχουν την ενεργοποίηση της δημιουργικότητας και την παραγωγή κειμένων μέσα από το ερέθισμα και το παιχνίδι. Όσο αφορά το παιδί η Δημιουργική Γραφή γίνεται βίωμα. Το παιδί έρχεται σε επαφή με το λόγο, βρίσκει το προσωπικό του ύφος και αναπτύσσει τις ικανότητές του. Το παιδί εξοικειώνεται με τη γραφή και την ανάγνωση με έναν παιγνιώδη και δημιουργικό τρόπο. Μέσα από τη Δημιουργική Γραφή το παιδί προσεγγίζει την λογοτεχνία και τις μορφές της χωρίς φόβο για το αν θα κάνει λάθος σύμφωνα με τον Morley (2009)¹⁶. Την ίδια στιγμή ανακαλύπτει τη γλώσσα και χρησιμοποιώντας τις προσωπικές του εμπειρίες και τα συναισθήματα του οδηγείται στη δημιουργία ευφάνταστων ιστοριών συμπληρώνει ο Protherough (1983)¹⁷.

Υστερα από μία σύντομη βιβλιογραφική έρευνα που έγινε επάνω στο ζήτημα Δημιουργική Γραφή παρατηρείται ότι υπάρχει μια διάσταση ανάμεσα στο αν διδάσκεται τελικά ή όχι η γραφή. Η πρόταση ότι το δημιουργικό γράψιμο σημαίνει ταυτόχρονα και παραγωγή λογοτεχνικού προϊόντος, είναι μια συνθήκη που δεν θα μπορούσε να έχει θέση σε ένα οποιοδήποτε εργαστήρι γραφής. Είναι κάτι πιο απαιτητικό, ενώ παράλληλα δημιουργούνται αντιδράσεις για το αν μπορεί να διδαχτεί η γραφή¹⁸. Στον αντίποδα βρίσκονται αυτοί που πιστεύουν ότι η δημιουργική γραφή μπορεί να διδαχθεί αν ξεφύγει από την «επίσημη λογοτεχνία» σύμφωνα με την αναφορά του Dawson (2005). Δηλαδή δεν θέλουν να εστιάζει μόνο στην παραγωγή κάποιου λογοτεχνικού είδους, αλλά σε οποιαδήποτε μορφή γραφής που χαρακτηρίζεται από δημιουργικότητα, πρωτοτυπία, αντισυμβατικότητα της ελεύθερης έκφρασης. Αυτή η μορφή γραφής θεωρούν ότι μπορεί να σταθεί πλάι στη λογοτεχνία¹⁹ και μάλιστα να

---

¹⁶ D. Morley, *The Cambridge Introduction to Creative Writing*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007, σσ. 6.

¹⁷ R. Protherough, *Encourage Writing*, London, New York: Methuen, 1983, σσ.56.

¹⁸ «Και η παραμικρή πρόταση σ' ένα μυθιστόρημα αποτελεί ένα πολύπλοκο προϊόν από αναρίθμητες αλυσίδες αιτιών και αποτελεσμάτων που φτάνουν βαθιά μέσα στη ζωή και την ψυχή του συγγραφέα. Το εγχείρημα για την διάκριση, ανάλυση ή ανασύστασή τους παραμένει αδύνατο. Ακόμη κι η πιο βαθιά λογοτεχνική ανάλυση δε θα μπορούσε να ζύσει ούτε καν την επιφάνεια αυτής της μυστηριώδους διαδικασίας. Το ίδιο ισχύει και για τα καλύτερα μαθήματα δημιουργικής γραφής» Βλ. D. Lodge, *The Practice of Writing*. Harmondsworth: Penguin, 1996, σ.177.

¹⁹ P. Dawson, *Creative Writing and the New Humanities*. London, Routledge, 2005, σ. 20. Και Τ. Κωτόπουλος, *Η Νομιμοποίηση της Δημιουργικής Γραφής*. Στο: Κείμενα τεύχος 15,

λειτουργήσει απελευθερωτικά και για τους συγγραφείς πέρα από συγκριμένους κανόνες, φόρμες και έννοιες.

Κάνοντας μια σύντομη ιστορική αναδρομή, που έχει κάνει σε άρθρο του ο Κωτόπουλος, (2014)²⁰ για τη Δημιουργική Γραφή έχουμε να παρατηρήσουμε ότι το πρώτο πόνημα βρίσκεται στην Αθήνα με συγγραφέα τον Αριστοτέλη και το έργο του *Περί Ποιητικής*, το οποίο περιέχει τις πρώτες τεχνικές οδηγίες γραφής του ίδιου προς τους μαθητές του. Για πώς να συνθέτουν τα ποιητικά τους δράματα, την δομή και το σκοπό που εξυπηρετούν, ώστε να αποφευχθεί η αποτυχία του δραματουργού²¹. Όσον αφορά για την ιστορία της Δημιουργικής Γραφής έχουμε την μελέτη του Myers με τίτλο: «*The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*» (2006)²². Εδώ και η Δημιουργική Γραφή εντάσσεται στο κίνημα της «Προοδευτικής Εκπαίδευσης» και κατά συνέπεια έχουμε την είσοδο του νέου μαθήματος «Σύνθεση Λόγου» που στοχεύει στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης «μέσα από την άσκηση της λογοτεχνικής πρακτικής» σύμφωνα με τον Myers (2006)²³. Αξίζει να σημειώσουμε ότι ιδρυτικό κείμενο του παραπάνω κινήματος ήταν το *Creative Youth* του Hughes Mearns, όπου πρωτοαναφέρεται η έννοια «δημιουργική γραφή» ως μια νέα διδακτική μέθοδο που στοχεύει στην βελτίωση της *αυτό-έκφρασης και της γλωσσικής και λογοτεχνικής ικανότητας* των μαθητών μέσα από την ελεύθερη παραγωγή του γραπτού λόγου όπως υπογραμμίζει ο Mearns (1958)²⁴.

Από τη δεκαετία του 1960 και εξής υπάρχει μεγάλη αύξηση της δημοτικότητας της Δημιουργικής Γραφής σε ΗΠΑ και Μεγάλη Βρετανία και μάλιστα το 1970 καθιερώνεται και εισέρχεται και στον πανεπιστημιακό χώρο. Εκεί γίνονται ποικίλες εφαρμογές και αναπτύσσονται διάφορες συζητήσεις σχετικά με το νέο αντικείμενο και «*τα προβλήματα της τεχνικής*» όπως υποστηρίζει ο Myers (2006)²⁵ και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση²⁶. Υπάρχει σχετική ανάπτυξη και σε άλλες ευρωπαϊκές

---

http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=257:15kotopoulos&catid=59:tefxos15&Itemid=95, 2012.

²⁰ Κωτόπουλος, Τ. Πράξη και διδασκαλία της “Δημιουργικής Γραφής” στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα από το http://www.eens.org/EENS_congresses/2014/kotopoulos_triantafyllos.pdf.

²¹ Αριστοτέλης, *Περί Ποιητικής* (μτφ. Σίμων Μένανδρος – Ιωάννης Συκουτρής), Αθήνα, Εστία, 1995.

²² G. D. Myers, *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*, Chicago, University of Chicago Press, 2006.

²³ G. D. Myers, *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*, Chicago, University of Chicago Press, 2006, σ. 133.

²⁴ H. Mearns, *Creative Power*, New York, Dover, 1958.

²⁵ G. D. Myers, *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*, Chicago, University of Chicago Press, 2006, σσ.134-5.

²⁶ Δες το <http://www.theguardian.com/education>.

χώρες, ανάλογα με την εξάπλωση της αγγλικής γλώσσας, ενώ «η Αυστραλία και η Ασία αριθμούν πάρα πολλά πλέον προπτυχιακά και μεταπτυχιακά Τμήματα»²⁷. Επίσης, να πούμε ότι σύμφωνα με επιστημονικές μελέτες και στον ελλαδικό χώρο, ήδη από το Δημοτικό μέχρι και το Πανεπιστήμιο φαίνεται η Δημιουργική Γραφή να συμβάλει θετικά ως *διδασκτική προσέγγιση της λογοτεχνίας* σύμφωνα με τη Συμεωνάκη (2013)²⁸.

1.3. Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και Δημιουργική Γραφή

---

²⁷ Κωτόπουλος, Τ. «Πράξη και διδασκαλία της “Δημιουργικής Γραφής” στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα» από το http://www.eens.org/EENS_congresses/2014/kotopoulos_triantafyllos.pdf

²⁸ Συμεωνάκη, Α. *Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Φλώρινα, ΠΔΜ, Παιδαγωγική Σχολή, 2013.

Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και η Δημιουργική Γραφή περιλαμβάνει η μία την άλλη και η περαιτέρω διερεύνηση τους, θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια σχέση αλληλοσυμπλήρωσης και αμοιβαιότητας.

Η Δημιουργική Γραφή στέκει παράλληλα με τη συμβατική λογοτεχνία σύμφωνα με την ευρέως διαδεδομένη και συμβατική λογοτεχνική κριτική²⁹. Στο χώρο της εκπαίδευσης τα πράγματα αλλάζουν ως προς την κριτική αποτίμηση. Η διαδικασία της δημιουργικής γραφής προσεγγίζεται στην τάξη δίνοντας την ελευθερία της έκφρασης της προσωπικότητας και σαφώς πολύ λιγότερο σαν ένας τρόπος εξάσκησης της ικανότητας του γραπτού λόγου. Σκοπός είναι η «πρωτότυπη, σε αντίθεση με τη μιμητική γραφή»³⁰. Βέβαια, να σημειώσουμε ότι από τη στιγμή που μας ενδιαφέρει από το δημιουργικό γράψιμο να αναδυθεί η προσωπική γραφή, κι άρα δεν έχει ενδιαφέρον η προσωπική γραφή των διδασκόντων. Κι όπως υπογραμμίζει ο Mosley (1989)³¹ σκοπός του δασκάλου είναι να προετοιμάσει τους μαθητές κατάλληλα για να μπορέσουν να ανακαλύψουν την δική τους δημιουργικότητα στη γραφή. Υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν φτιάξει ένα περιβάλλον, όπου θα ανθίσει ανεμπόδιστος ο πειραματισμός και η ανακάλυψη³². Αυτό συμβαίνει και στη Δραματική τέχνη στην Εκπαίδευση και ίσως θα άξιζε να μελετηθεί περεταίρω. Μιας και μέσα από τη γραφή θα έχουμε την ευκαιρία να δούμε ευκρινέστερα να μορφοποιείται το συναίσθημα³³.

Και τις δύο τέχνες, δημιουργική γραφή και δραματική τέχνη στην εκπαίδευση τις απασχολεί η αυτοέκφραση του συναισθήματος και δευτερευόντως το αποτέλεσμα/το προϊόν, που θα προκύψει (αν και πάντα τίθεται το τελικό προϊόν υπό κριτική αξιολόγηση, όπως συμβαίνει στη λογοτεχνία και στο θέατρο)³⁴.

---

²⁹ P. Dawson, *Creative Writing and the New Humanities*. London, Routledge, 2005, σ. 21.

³⁰ P. Dawson, *Creative Writing and the New Humanities*. London, Routledge, 2005, σ. 20.

³¹ J. Mosley, *Creative Writing in America*, Illinois, National Council of Teachers, 1989.

³² Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και οι Πασσιά και Μανδηλαράς, γράφοντας: «Στόχος της Δημιουργικής Γραφής για παιδιά είναι η εξοικείωση του παιδιού με το λόγο, η εξερεύνηση των δυνατοτήτων του, η ανακάλυψη και (γιατί όχι;) η εφεύρεση των προσωπικών του τρόπων γραφής», Βλ. Α. Πάσσια, & Φ. Μανδηλαράς, Εργαστήριο δημιουργικής γραφής για παιδιά, Αθήνα, Πατάκης, 2001, σ. 17.

³³ Ο Τσιώτσος γράφει: «Η μετάβαση από την άμορφη «ζωντανή» συγκίνηση σε συμβολικά μορφοποιημένο συναίσθημα γίνεται εμφανέστερη σ' ένα εργαστήριο Δραματικής Τέχνης αφού επιτρέπει την άμεση αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων. Αυτή θα μπορούσε, με τη σειρά της, να εννοηθεί από παρεμβολές γραφής στην οποία συγκρότηση της μορφής είναι λιγότερο επισφαλής απ' ό,τι συμβαίνει στο δράμα.» Ν. Τσιώτσος, «Δημιουργική Γραφή και Δραματική Τέχνη στην εκπαίδευση: Μια σχέση προς διερεύνηση», από το http://cwconference.web.uowm.gr/archives/tsiotsos_article.pdf

³⁴ Βλ. Οι Bolton και Ross μιλούν για τη Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση, κάνοντας αναφορές στο επίσημο θέατρο. Βλ. G. Bolton, *Acting in Classroom Drama*, Birmingham, Trentham Books Press, 1999. και M. Ross, *The Aesthetic Impulse*, London, Pergamon, 1982.

Η Δραματική Τέχνη ενέχεται στη «Δυναμική Περιοχή της εμπειρίας»³⁵, όπως συμβαίνει στο παιχνίδι του παιδιού με την φανταστική δράση και το χτίσιμο της πλοκής μιας ιστορίας. Εδώ να πούμε ότι μέσα από τον αυτοσχεδιασμό ο δράς γίνεται το υποκείμενο και το αντικείμενο της πράξης³⁶ μέσα στο παρόν και σε ένα «εικονικό» μέλλον³⁷. Ο Langer (1954) αναφερόμενος στη δραματική τέχνη υποστηρίζει πως είναι μια ομοίωση (semblance) πράξης που οργανώνεται με τρόπο που να περιλαμβάνει τον «υπαινιγμό μιας εικονικής ιστορίας σαν μιας μορφή που παραμένει ανεκπλήρωτη μέχρι το τέλος της δραματικής πράξης»³⁸. Ο Τσιώτος στο άρθρο του, βασισμένος στον ισχυρισμό του Freud αναφορικά με την τάση του συγγραφέα για έναν «διαχωρισμό το Εγώ σε πολλά συνθετικά τέτοια, ώστε, με τον τρόπο αυτό, να προσωποποιεί τις αντικρουόμενες τάσεις της διανοητικής του ζωής σε πολλούς ήρωες»³⁹ αναφέρει ότι «τότε η Δραματική Τέχνη με τη δυνατότητα εμπλοκής των υποκειμένων σε διαφορετικές φανταστικές συνθήκες και την υιοθέτηση πολλαπλών *personae*, θα μπορούσε να εξυπηρετήσει τον πειραματισμό ενός τέτοιου διαχωρισμού»⁴⁰.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω το δημιουργικό γράφημο αποτελεί μια από τις μορφές της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση όπως αναφέρουν οι Άλκηστις (2008) και Γραμματάς (2001)⁴¹. Για τούτο υπάρχουν μερικά ερευνητικά παραδείγματα μελέτες, όπως των Baldwin και Fleming, οι οποίοι μιλούν για τον ανα-στοχασμό της δραματικής δράσης μέσα από την γραφή⁴². Επίσης, ο Somers εφάρμοσε στα εργαστήρια του τη τεχνική: «το σύνθετο ερέθισμα» ή «πακέτο εξερεύνησης», που βοηθάει στην δημιουργία ομαδικών σεναρίων⁴³. Στα εργαστήρια που υλοποίησε ο

---

³⁵D. Winnicott, *Το παιδί, το παιχνίδι και η πραγματικότητα*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1980. Όπως αναφέρει ο Donald Winnicott (Αγγλος ψυχαναλυτής) με τον όρο αυτό δηλώνεται η εμπειρική κατάσταση κατά την οποία ο άνθρωπος βρίσκεται ταυτόχρονα στο εγώ και μη-εγώ. Το άτομο όταν είναι προσηλωμένο σε αυτό που κάνει (όπως ο καλλιτέχνης όταν δημιουργεί) τότε το εγώ γίνεται μέρος του εκείνου και το αντίστροφο, όπως συμβαίνει στο παιχνίδι του παιδιού. Για τον Winnicott αυτή η διαδικασία είναι δείγμα δημιουργικότητας.

³⁶Για τον όρο *spectator*, που δηλώνει αυτή την κατάσταση. Βλ. Boal, A. *Theatre of the Oppressed*, New York, Pluto Press, 1979.

³⁷Βλ. S. Langer, *Feeling and form*, London, Routledge, 1954.

³⁸Βλ. S. Langer, *Feeling and form*, London, Routledge, 1954, σ.133.

³⁹J.M.Thomson, *20th Century Theories of Art*, Ottawa, Carleton University Press, 1990, σ. 124.

⁴⁰Αναφορά από το άρθρο του Ν. Τσιώτου, Δημιουργική Γραφή και Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση: Μια σχέση προς διερεύνηση, από το <http://cwconference.web.uowm.gr/index.php/arxiki-selida/10-first-conference/2013-conference-articles/85-2014-05-22-04-55-34>.

⁴¹Άλκηστις, *Μαύρη αγελάδα – Άσπρη αγελάδα. Δραστηριότητες στην Εκπαίδευση και Διαπολιτισμικότητα*. Αθήνα, Τόπος, 2008, σσ. 259-269. και Θ. Γραμματάς, *Διδακτική του Θεάτρου*, Αθήνα, Τυπωθήτω, 2001, σσ. 41-56.

⁴²P. Baldwin, and K. Fleming, *Teaching Literacy through Drama: Creative approaches*, London, Routledge, 2003.

⁴³J. Somers, *Drama in the curriculum*. London, Gassel, 1995.

Johnston χρησιμοποίησε τη δημιουργική γραφή στη σύνθεση στην αυτοσχέδιων προφορικών και γραπτών αφηγήσεων⁴⁴.

Συμπερασματικά, θα ήταν σκόπιμο να κρατήσουμε δύο σημεία: Τη συσχέτιση των δύο εννοιών, Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και Δημιουργική Γραφή, με σκοπό την αξιοποίηση της Δραματικής Τέχνης για την παραγωγή δημιουργικού γραπτού κειμένου. Κι ότι και στις δύο τέχνες έχουμε την ολόθυμη συμμετοχή του υποκειμένου. Το ενδιαφέρον εστιάζεται στη διαδικασία παρά στο τελικό αποτέλεσμα, δηλαδή στο «δημιουργικό αισθάνεσαι» απ' ότι το «δημιουργικό προϊόν», ο όρος δημιουργικός είναι πιο κοντά στις τέχνες του θεάτρου και της γραφής χάριν στις λέξεις και τον επικοινωνιακό λόγο και τις χειρονομίες όσο αφορά το δράμα, σύμφωνα με τον Witkin (1974), τις τοποθετούν «εγγύτερα στη δράση-μέσα-στον-κόσμο απ' ό,τι συμβαίνει με τα στοιχεία της μορφής στη μουσική ή τη ζωγραφική»⁴⁵.

2. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Οι σκοποί της έρευνας - δράσης εστιάζει σε πέντε κατηγορίες.⁴⁶: πρώτον ως μέσο θεραπείας προβλημάτων σε συγκεκριμένες καταστάσεις και βελτίωσης των συνθηκών.

---

⁴⁴ K. Johnston, *IMPRO: Improvisation and the Theatre*, London, Methuen, 1979. και K. Johnston, *Impro for Storytellers*, London, Faber, 1998.

⁴⁵ R. Witkin, *The Intelligence of Feeling*, London, Heinemann, 1974, σ. 99.

⁴⁶ L. Cohen, & L. Manion, *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα, Μεταίχμιο, 1997.

Δεύτερον, ως μέσο επιμόρφωσης, ώστε να εφοδιαστεί ο εκπαιδευτικός με νέες δεξιότητες και μεθόδους. Τρίτον, ως μέσο εισόδου επιπλέον προσεγγίσεων και καινοτομιών. Τέταρτον, ως μέσο βελτίωσης ανάμεσα στον ενεργό εκπαιδευτικό και τον ακαδημαϊκό ερευνητή. Πέμπτον, ως μέσο παροχής μιας εναλλακτικής λύσης για την επίλυση ενός προβλήματος στην τάξη.

Ξεκινώντας, λοιπόν, από την υπόθεση ότι η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση βοηθάει στην ενίσχυση της δημιουργικής γραφής. Εδώ να σημειώσουμε, όπως υπογραμμίζεται και από το θεωρητικό πλαίσιο, ότι η δημιουργική γραφή χρησιμοποιείται ως τεχνική της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση κι ως εκ τούτου η δραματική τέχνη μέσω της δημιουργικής γραφής μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση της δημιουργικής σκέψης. Άρα η προτεινόμενη ερευνητική προσέγγιση είναι η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση να συμβάλλει θετικά στο δημιουργικό γράψιμο μέσα από την τεχνική της Δραματικής Τέχνης γραφή μέσα σε ρόλο.

Οι ερευνητικές υποθέσεις που πρόκειται να ελεγχθούν στην παρούσα έρευνα είναι:

Υπόθεση 1:

Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση αναμένεται να έχει θετικά αποτελέσματα στην ενίσχυση του δημιουργικού γραψίματος /δημιουργική γραφή των μαθητών της Δ' τάξης του Δημοτικού σχολείου.

Υπόθεση 1.1:

Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση μέσω της Δημιουργικής Γραφής αναμένεται να έχει θετικά αποτελέσματα στην ποσότητα των ιδεών (νοητική ευχέρεια) των μαθητών της Δ' τάξης του Δημοτικού σχολείου.

Υπόθεση 1.2:

Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση μέσω της Δημιουργικής Γραφής αναμένεται να έχει θετικά αποτελέσματα στην ποικιλία των ιδεών (νοητική ευελιξία) των μαθητών της Δ' τάξης του Δημοτικού σχολείου.

Υπόθεση 1.3:

Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση μέσω της Δημιουργικής Γραφής αναμένεται να έχει θετικά αποτελέσματα στην πρωτοτυπία των ιδεών των μαθητών της Δ' τάξης του Δημοτικού σχολείου.

Η ανεξάρτητη μεταβλητή είναι η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και η εξαρτημένη είναι η Δημιουργική Γραφή (ή αλλιώς δημιουργικό γράψιμο). Η Δημιουργική Γραφή επηρεάζεται ταυτόχρονα από τη δημιουργική σκέψη των μαθητών. Έτσι οι παραπάνω μεταβλητές αποτελούν ταυτόχρονα και κάποια από τα

βασικά χαρακτηριστικά της δημιουργικής σκέψης. Ως εκ τούτου στην παρούσα έρευνα θα θεωρήσουμε ότι όπου έχουμε θετικά αποτελέσματα για τη δημιουργική σκέψη έχουμε παράλληλα και για τη δημιουργική γραφή των μαθητών, αφού το δρών υποκείμενο είναι το ίδιο είτε πρόκειται για τη δημιουργική σκέψη του ή τη γραφή του.

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η έρευνα δράσης είναι μια εκτενής έρευνα που ενδιαφέρεται να εντοπίσει ένα πρόβλημα σ' ένα συγκεκριμένο πλαίσιο και να το λύσει στο πλαίσιο αυτό. Η μέθοδος αυτή είναι συνεργατική, αφού ομάδες ανθρώπων δουλεύουν για ένα ερευνητικό πρόγραμμα. Είναι συμμετοχική ο ερευνητής λαμβάνει μέρος ο ίδιος άμεσα ή έμμεσα στη στην πραγματοποίηση της έρευνας. Είναι μια αυτο-αξιολογική μέθοδος μιας και στη διάρκεια της υλοποίησης υπάρχει δυνατότητα βελτίωσης και αξιολόγησης της εφαρμογής. Ο τελικός σκοπός της είναι η βελτίωσης της πρακτικής, αν και ο Stenhouse

(1978) τονίζει ότι η έρευνα δράσης μπορεί να συμβάλει και «στη θεωρία της παιδείας και της διδασκαλίας, στην οποία μπορούν να έχουν πρόσβαση και άλλοι δάσκαλοι». Στην έρευνα δράσης επικεντρωνόμαστε στη γνώση ενός ειδικού προβλήματος σε ένα ειδικό περιβάλλον - κατάσταση κι επίσης με συγκεκριμένο σκοπό.

3.1. Ερευνητικός πληθυσμός - Μέσα συλλογής δεδομένων

Η παρούσα έρευνα δράσης έλαβε χώρα στα Δημοτικά Σχολεία της Σπάρτης και εστιασμένα στη Δ' τάξη. Το συγκεκριμένο δείγμα επιλέχθηκε στοχευόμενα, συνεπώς είναι ένα δείγμα σκοπιμότητας μιας και πρακτικά δίνεται η δυνατότητα πρόσβασης στην ερευνήτρια στα συγκεκριμένα σχολεία, που βρίσκεται η μόνιμη κατοικία της.

Με σκοπό να προκύψουν τα ασφαλέστερα δυνατά αποτελέσματα από την έρευνα δράσης που υλοποιήθηκε σε αυτά τα σχολεία θα είναι ωφέλιμο να γίνει χρήση ποικίλων ερευνητικών εργαλείων και μεθοδολογικών κλειδιών.

Αρχικά θα στηριχτούμε σε πρωτότυπα λογοτεχνικά κείμενα των μαθητών και των μαθητριών που εξετάζονται ως προς την ανάπτυξη του γραπτού λόγου, ακριβέστερα την ποιοτικότερη παραγωγή του (μεγαλύτερη χρήση επιθέτων, παρομοιώσεων κ.α.). Ύστερα από την προετοιμασία τους μέσα από θεατρικά παιχνίδια και αυτοσχεδιασμούς, για να προκύψει η δημιουργία ενός χαρακτήρα, η ταυτότητα του, αλλά και παράλληλα η ανάπτυξη μιας αλληλουχίας γεγονότων (λογοτεχνική σύνθεση – ιστορία⁴⁷).

Δευτερευόντως, μπορεί να αξιοποιηθεί η χρήση σταθμισμένου ερωτηματολογίου⁴⁸ προς τους συμμετέχοντες μαθητές της Δ' τάξης των δημοτικών σχολείων της Σπάρτης τα οποία είναι εννέα στον αριθμό με μέσο όρο 20-25 μαθητές ανά τμήμα, αλλά θα επιλεγούν τα δύο 12/θέσια Δημοτικά Σχολεία, τα οποία ανήκουν στα ΕΑΕΠ, όπου διδάσκεται το μάθημα της θεατρικής αγωγής και εργάζεται η ερευνήτρια. Αυτή η παράμετρος εντάσσεται στην προ-εμπειρία του δείγματος. Συμπληρωματικά, θα ήταν χρήσιμο να τηρείται ημερολόγιο των συναντήσεων από την ερευνήτρια και παράλληλα εμπυχώτρια, με στόχο τον εντοπισμό και τη διαφώτιση των σημαντικών γεγονότων στη διάρκεια των δράσεων των μαθητών στις 12 συναντήσεις, εκ των οποίων θα διαρκέσει 45 λεπτά η κάθε μια.

---

⁴⁷Τ. Ροντάρι, *Γραμματική της φαντασίας. Εισαγωγή στην τέχνη να επινοείς ιστορίες*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003.

3.2. Εφαρμογή (Σχεδιασμός – Παρέμβαση – Αναστοχασμός)

Η ερευνητική παρέμβαση έλαβε χώρα σε δύο δημοτικά σχολεία της Σπάρτης, στο 3^ο και 5^ο δημοτικό, όπου το πλήθος των μαθητών ανέρχεται σε 88 μαθητές που κατανέμονται σε τέσσερα τμήμα της Δ' τάξης. Από το πλήθος αυτό τα 55 είναι αγόρια και τα 33 κορίτσια. Η εφαρμογή των εργαστηρίων ξεκίνησε τον Οκτώβριου του 2016 και ολοκληρώθηκε τον Ιανουάριου του 2017. Ο χρόνος των εργαστηρίων κατανεμήθηκε σε εβδομαδιαία βάση με κάθε τμήμα, παράλληλα κάθε εργαστήριο δομήθηκε στο πλαίσιο του χρονικού διαστήματος μιας διδακτικής ώρας των 45 λεπτών. Συνεπώς στις 12 συναντήσεις για κάθε τμήμα δαπανήθηκαν συνολικά 48 ώρες από το μάθημα της Θεατρικής Αγωγής που έγινε από τη γράφουσα στα σχολεία αυτά.

Παρακάτω, αναφέρεται εκτενώς ο σχεδιασμός, η εφαρμογή και ο αναστοχασμός ξεχωριστά για το κάθε εργαστήριο, που ισοδυναμεί με τέσσερις διδακτικές ώρες, μια για κάθε τμήμα. Το υλικό που εκτίθεται παρακάτω προέκυψε από τα γραπτά κείμενα των μαθητών, από το ημερολόγιο της ερευνήτριας, καθώς και από τα ερωτηματολόγια που διανεμήθηκαν και απαντήθηκαν από τους μαθητές στα τελευταία δύο εργαστήρια.

1^ο εργαστήριο – Εισαγωγή

Σχεδιασμός

Το πρώτο εργαστήριο σχεδιάστηκε με γνώμονα την εκ νέου γνωριμία και το ζέσταμα των συμμετεχόντων σε σχέση με την Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση. Και παράλληλα την εισαγωγή των παιδιών στην Δημιουργική Γραφή και τον χώρο της λογοτεχνίας.

Στα πρώτα δέκα λεπτά, δίνω το μπαλάκι. Ο ένας δίνει ο ένας στο μπαλάκι λέγοντας το όνομα του. Και συμπληρωματική παραλλαγή, δίνω το μπαλάκι, λέω το όνομα μου και μια λέξη που μ' αρέσει και ξεκινάει από το γράμμα του ονόματος μου. Η λέξη αυτή να εκφράζει κάτι από τον χαρακτήρα μου. Στην συνέχεια και για δεκαπέντε λεπτά να εξηγήσω τους παρακάτω λογοτεχνικούς όρους που είναι: η πλοκή (μτφ) που σημαίνει η υπόθεση και η εξέλιξη (η αλληλουχία των δράσεων) της δράσης σε λογοτεχνικό έργο. Για την υπόθεση που είναι το κάθε τι που υποτίθεται, το θέμα λογοτεχνικού έργου, το πρόβλημα. Επίσης, την λέξη ο χαρακτήρας που είναι ο ήρωας, το πρόσωπο μιας ιστορίας. Και τέλος, την κεντρική ιδέα που είναι η «καρδιά» της ιστορίας, σε πέντε λέξεις το πολύ, το κλειδί της ιστορίας.

Το εργαστήριο συνεχίστηκε για δέκα λεπτά με το να τους διαβάσω μια σύντομη ιστορία *Το ποδήλατο – ήλιος* της Αγγελικής Βαρελά⁴⁹ με θέμα την περιβαλλοντική και κυκλοφοριακή συνείδηση. Η υπόθεση του έργου ότι ένα μικρό παιδί ο Μιχάλης, που του άρεσε να ζωγραφίζει ήλιους παντού, ήθελε να βγει στους δρόμους τις πόλης με το μικρό του ποδηλατάκι, όμως αυτό ήταν αδύνατον. Έτσι φαινόταν, μα με τη βοήθεια του παππού του τα κατάφερε να βγει κι αυτός με το ποδήλατου του. Ήταν η ημέρα της ποδηλασίας! Μετά την αφήγηση ζήτησα να μου απαντήσουν τα παιδιά σύντομα στα εξής δύο ερωτήματα σε διάστημα δέκα λεπτών:

---

⁴⁹A.Βαρελά, *Το ποδηλατάκι – ήλιος*, Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2008.

Αν ήσουν ο Μιχάλης γράψε: πρώτον μια φράση που θα έλεγες όσο ήσουν μέσα στο σπίτι, πριν βγεις για τη βόλτα και δεύτερον μια φράση το βράδυ όταν ξάπλωνες στο κρεβάτι, ύστερα από τη βόλτα με τον παππού.

Στο τέλος να τους ζητήσω να γράψουν σ' ένα φύλλο χαρτί την υπόθεση της αγαπημένης σας ιστορίας (παραμύθι) με λίγα λόγια έως δέκα σειρές στο σπίτι και να την φέρουν στην επόμενη συνάντησή μας.

Παρέμβαση

Τα παιδιά με υποδέχτηκαν με χαρά μιας και ήμασταν και την περσινή χρονιά μαζί, αυτό ίσως συνέβαλε στην έκβαση των εργαστηρίων. Ξεκινήσαμε λοιπόν με παιχνίδια, όπως είχε προγραμματιστεί. Στο παιχνίδι λέω το όνομα μου πήγαμε καλά, όμως όταν έπρεπε να βρουν μια λέξη που να ξεκινάει το όνομα τους και να εκφράζει κάτι για αυτούς δυσκολεύτηκαν. Εκεί όμως τους βοηθούσαν οι συμμαθητές τους, που ήθελαν να πουν τις ιδέες τους. Τελικά, παρότρυνα αυτό που κρατούσε το μπαλάκι, να επιλέγει αυτός το χαρακτηρισμό που του άρεσε περισσότερο από τους προτεινόμενους και να προχωράμε. Ήταν ένας τρόπος για να μειώσω τις εντάσεις από τα σχόλια των συμμαθητών γι' αυτόν που κρατούσε το μπαλάκι που δεν ήταν πάντα θετικά. Ευτυχώς αυτό συνέβη λίγες φορές αναλογικά με το πλήθος των μαθητών.

Αυτό που με προβλημάτισε από την αρχή ήταν το γεγονός ότι τα παιδιά έχουν μια δυσανεξία στη γραφή, διότι την έχουν συνδέσει με μια ευθεία γραμμή με την έκθεση. Έτσι κι έγινε μόλις άρχισα να εξηγώ τους λογοτεχνικούς όρους και ότι αυτό το έκανα γιατί επρόκειτο να διαβάσουμε μια ιστορία κι ύστερα να γράψουμε τις σκέψεις του ήρωα της ιστορίας σαν να ήμασταν εμείς, άρχισαν οι αντιδράσεις. Εξέφρασαν την έντονη δυσαρέσκεια τους κι ότι δεν θέλουν να γράψουν έκθεση. Τους εξήγησα αμέσως ότι στόχος δεν είναι να βαθμολογηθούν, αλλά να έρθουν σε επαφή με την λογοτεχνία και να ταξιδέψουμε με την φαντασία μας και να δημιουργήσουμε τους δικούς μας μοναδικούς ήρωες. Ελεύθεροι να αφήσουμε την δημιουργικότητα μας να ξεχειλίσει, χωρίς ορθογραφικά και συντακτικά λάθη, το συναίσθημα δεν διορθώνεται απλώς εκφράζεται και τους προέτρεψα να το κάνουν. Έτσι ξεκινήσαμε να τους εξηγώ πολύ σύντομα και ακροθιγώς τους λογοτεχνικούς όρους κι ύστερα πήγα στη ανάγνωση της ιστορίας. Ευτυχώς άρεσε στα παιδιά, γιατί ταίριαξε χρονικά με την ημέρα της ποδηλασίας και την ορθή διαχείριση των μέσων μεταφοράς. Ύστερα μπήκαμε στην γραφή σε ρόλο. Τα παιδιά με μόνο μέσο τη φαντασία χωρίς άλλη παρέμβαση, εννοώ θεατρική υπόδυση του ρόλου, προχώρησαν στην απάντηση των δύο ερωτημάτων πριν και μετά τη βόλτα με τον παππού. Όλα εξέφρασαν την πίεση που

ένιωθαν μέσα στο σπίτι, όπως ο ήρωας της ιστορίας και την χαρά, που ένωσαν μέσα από την ελεύθερη βόλτα με τον παππού. Αρκέστηκαν στο να συμπορευθούν με τα συναισθήματα του ήρωα, δίχως να εκφράσουν κάποια άλλη προσέγγιση. Και για αρχή δεν με παραξένεψε, διότι και η προσέγγιση από την πλευρά μου ήταν συμβατική και με περιορισμένη την παρεμβολή της θεατρικής δράσης. Στο επόμενο εργαστήριο θα έχει ενδιαφέρον να δούμε κατά πόσον αυτό θα αρχίσει να μεταβάλλεται, άλλωστε αυτός είναι και ο στόχος της παρούσας εργασίας. Επίσης, θα περιμένω, να φέρουν και τις περιλήψεις των αγαπημένων τους ιστοριών. Αυτή η επιλογή έγινε, λόγω του περιορισμένου χρόνου, αλλιώς ίσως να ήταν καλύτερο να διαβάσει το καθένα παιδί την περίληψη της ιστορίας που επέλεξε στην τάξη, για να γνωρίσουν ο ένας τι αρέσει στον άλλον, αλλά ο σκοπός είναι να χρησιμοποιηθούν σε άσκηση στα επόμενα εργαστήρια, όπως θα αναφερθεί παρακάτω.

Αναστοχασμός

Κλείνοντας, το πρώτο εργαστήριο, που ήταν αναγνωριστικό, τα πράγματα πήγαν αρκετά καλά. Οι μαθητές ήταν λίγο μουνδιασμένοι στην αρχή, όπως και η εμπυχώτρια, γιατί ήταν η πρώτη δοκιμή, αλλά στη διάρκεια του εργαστηρίου και ιδιαίτερα από το μέσον και μετά έγιναν περισσότερο δημιουργικοί και οι δύο πλευρές. Έτσι, έφυγαν χαρούμενοι και ενθουσιασμένοι για τη δημιουργία του δικού τους ήρωα που θα τους περίμενε στο επόμενο μάθημα και τις ευχές για καλή αντάμωση την επόμενη φορά.

2^ο εργαστήριο – Ο ήρωας μου

Σχεδιασμός

Στο δεύτερο εργαστήριο, τα παιδιά πρόκειται να φτιάξουν τον δικό τους ξεχωριστό ήρωα, παράξενο και ανατρεπτικό με στόχο να γίνουν πιο δημιουργικά. Με αφορμή μια θεατρική δραστηριότητα, να ενεργοποιηθούν και να δράσουν, ώστε στη συνέχεια να εμπνευσθούν τον φανταστικό τους ήρωα. Μια φαντασία που θα πηγάζει από την κίνηση του σώματος, θα εγκατασταθεί στον νου και θα αποτυπωθεί μέσα από τη γραφή στο λευκό μέχρι τότε χαρτί. Άρα, μου δίνουν τις υποθέσεις των ιστοριών που επέλεξαν και προχωρούμε στη δράση.

Στα πρώτα δέκα λεπτά, περπατάμε στο χώρο αργά – γρήγορα – πιο γρήγορα. Στοπ. Γινόμαστε αγάλματα, την ώρα εκείνη οδηγώ τα παιδιά στην ανάπτυξη του

χαρακτήρα μέσα στην φαντασία τους. Τους παροτρύνω, σκέψου. Τι κάνεις τώρα; Ποιος είσαι; Πού πάς; Έτσι ζωντανεύει ο χαρακτήρας, δείξε με την κίνηση σου, τι σου συμβαίνει!

Στα επόμενα είκοσι λεπτά, με αφορμή τη δράση που κάναμε πριν, ελάτε να δημιουργήσετε την **ταυτότητα του ήρωα**⁵⁰, όπως τον φανταστήκατε. Τι συμβαίνει την συγκεκριμένη στιγμή στον ήρωα σου; Να επισημάνω στα παιδιά στο σημείο αυτό ότι οι ήρωες τους μπορούν να μην είναι ρεαλιστικοί. Να είναι παράξενα πλάσματα. Και να τους ζητήσω να γράψει ο καθένας μια σύντομη ιστορία για το **πώς** ο ήρωας τους μπορεί να αποκτήσει αυτό που **θέλει** περισσότερο. **Ποιός** μπορεί να τον **εμποδίσει**. Και πώς μπορεί να χρησιμοποιήσει τη μυστική του υπερδύναμη σ' αυτή του την περιπέτεια! Είμαι .... Ήθελα να .... Η ιστορία να έχει έκταση μέχρι δεκαπέντε με είκοσι σειρές περίπου. Η δράση προτείνεται από τους Βασιλάκη και Γιαννακουδάκη (2009).

Στα τελευταία δεκαπέντε λεπτά θα γίνει αναστοχασμός, θα διαβάσουμε και συζητήσουμε τους χαρακτήρες που έφτιαξαν τα παιδιά.

Παρέμβαση

Ξεκινήσαμε με δράση κι αυτό άρεσε πολύ στα παιδιά. Τα αγαλματάκια στοπ, τους έδιναν την δυνατότητα να κινούνται μέσα στην τάξη, παράλληλα όμως να χρειάζεται να είναι και συγκεντρωμένα, για να σταματήσουν μόλις ακουγόταν το στοπ και να μείνουν αγάλματα, αφού πρώτα πάρουν μια στάση με το σώμα τους. Με τον τρόπο αυτό και τις μικρές εναλλαγές τους σώματος να σχεδιάσουν μέσα στο μυαλό τους και να εκφράσουν σωματικά το ζωντάνεμα του ήρωα, που γίνονταν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες. Χαρίζοντας ηρεμία και συγκέντρωση στην ομάδα, χωρίς να λείπουν και τα γέλια και η ομιλία κάποιες φορές.

Ύστερα, οι μαθητές αφού χαλάρωσαν και σκέφτηκαν παίζοντας προχωρήσαμε στην δημιουργία της ταυτότητας του ήρωα. Τους μοίρασα το φύλλο εργασίας που είχα προετοιμάσει, για να τους βοηθήσω ακόμα περισσότερο και να αποφύγουμε την αμηχανία του τι να γράψω της πρώτης φοράς. Στο φύλλο έπρεπε να συμπληρώσουν τα κενά της ταυτότητας του ήρωα που ήταν χόμπι, μυστικό, φίλος/η, φόβος, επιθυμία, ικανότητα, υπερδύναμη. Στην απάντηση τι φοβάται ο ήρωας, τα παιδιά έφεραν στη μνήμη τους δικούς τους φόβους, για παράδειγμα ότι φοβάται το σκοτάδι. Τα

---

⁵⁰Δες στο παράρτημα φύλλο εργασίας 1.

χαρακτηριστικά που έδωσαν στον ήρωα τους τα δανείστηκαν από τον εαυτό τους. Οι ήρωες μπάτμαν, μάγισσες, κατάσκοπος, δολοφόνος, πρωταθλητής, βιονικός άνθρωπος, πολεμιστής, τον σούπερ ήρωα Κράτος, το δικό τους όνομα, μποξέρ, νεράιδα, μάντισσα, σχεδιάστρια ρούχων, κυνηγός, προστάτης των δέντρων, ο δράκος του νερού, μια κορνίζα, ένα λουλούδι, δράκος, ομπρέλα, σκυλάκι, πολεμιστής, να σώζει ανθρώπους, ένα μπαλόνι, ένα χαρτόνι, μια πινέζα, ένα φάντασμα που θα σώζει τον κόσμο, σκύλος και φόβος ήταν κάποιοι από τους ήρωες που δημιούργησαν τα παιδιά. Με χόμπι τους διάφορα αθλήματα. Οι φόβοι τους ήταν μήπως χάσει κάτι ή το σκοτάδι. Στην κατηγορία «επιθυμία» συμπλήρωσαν σχετικά με τα υλικά αγαθά, να κερδίζει τους κακούς, να κατακτήσει το φόβο του. Στην ικανότητα συμπεριέλαβαν αθλήματα, να έχει δύναμη κλπ. Την υπερδύναμη τη συνδύασαν με την πολύ καλή γνώση μιας δεξιότητας του ήρωα τους.

Τέλος, αφιερώσαμε τον υπόλοιπο χρόνο στη δημιουργία της ιστορίας, όπου θα διαφαίνονταν τα στοιχεία της ταυτότητας του ήρωα, που είχαν συμπληρώσει τα παιδιά. Η ανάπτυξη του λόγου και η σύνθεση για τη δημιουργία ενός ή περισσότερων γεγονότων δυσκόλεψε λίγο τα παιδιά στο να πάρουν την απόφαση να γράψουν. Όμως προχώρησαν στο τόλμημα. Η σύνδεση των φράσεων ήταν κυρίως παρατακτική με απλή περιγραφή, χωρίς στολίσματα λογοτεχνικά, παρ' όλα αυτά ήταν παράξενες κι άλλοτε πιο καθημερινές. Το σίγουρο είναι ότι για το κάθε παιδί ήταν η προσωπική του έκφραση και αυτό ήταν το μοναδικό, το εξαιρετικό στοιχείο της συγκεκριμένης συνάντησης. Ότι εκφράστηκαν θεατρικά και γραπτά με τρόπο δημιουργικό κι από τις δύο τέχνες.

Αναστοχασμός

Συμπερασματικά, άρεσε στα παιδιά το παιχνίδι με τ' αγαματάκια, αν και αισθάνθηκαν λίγο άβολα στην αρχή, επειδή έπρεπε γρήγορα να σκεφτούν κάτι, έτσι δεν ήταν πολύ η ξεκάθαρη πόζα τους, αλλά σιγά –σιγά όλο και συμπλήρωναν τον ήρωα τους. Επίσης, τους προκάλεσε να σκεφτούν και να δημιουργήσουν ρεαλιστικές ή/ και αφάνταστες ιστορίες με τους μοναδικούς ήρωες που ήταν αποκλειστικά δημιουργήματα της φαντασίας τους, χωρίς καμία παρέμβαση από μέρους μου. Όλα ήταν δεκτά στο παιχνίδι μας αρκεί να μπορούσε να προκύψει υλικό για την ιστορία που συνέθεσαν στην συνέχεια. Με αποτέλεσμα οι συμμετέχοντες να φύγουν ενθουσιασμένοι από τη συνάντηση, αφού αποχωρίστηκαν τα κείμενα τους στα φύλλα

που μου τα έδωσαν, όμως πήραν τους ήρωες στην καρδιά τους και τους συζητούσαν μέχρι και την επόμενη φορά που συναντηθήκαμε.

3^ο εργαστήριο – Ιστορία με στοιχεία– Α' δοκιμή

Σχεδιασμός

Οι συμμετέχοντες στο σημείο αυτό θα εμβαθύνουν περισσότερο στην θεατρική δράση, αφού σε έναν προτεινόμενο χαρακτήρα από την εμπυχώτρια, ο οποίος εντάσσεται σε ένα καθορισμένο πλαίσιο, όπως είναι μια δημόσια υπηρεσία, καλείται να δράσει. Αυτή είναι και η πρόκληση να σκεφτούν και να υποδυθούν τα παιδιά κάτι που δεν είναι, αλλά που μπορεί να έχουν παρατηρήσει στην καθημερινότητα τους και να τους εμπνεύσει να δημιουργήσουν κάτι άλλο. Με αποτέλεσμα μετά την ολοκλήρωση του αυτοσχεδιασμού, να αποτυπώσουν στο χαρτί την θεατρική τους δράση, όπως τη βίωσαν και έτσι να αναστοχαστούν πάνω σε αυτήν.

Το θεατρικό παιχνίδι με τίτλο *στην ουρά ... μιας δημόσιας υπηρεσίας* θα έχει την εξής δομή. Αρχικά στα πρώτα δέκα με δεκαπέντε λεπτά να μοιραστεί σε κάθε παιδί από ένα χαρτάκι το οποίο να γράφει από έναν χαρακτήρα που βρίσκεται στην ουρά ενός δημόσιου χώρου, για παράδειγμα στην γραμματεία του ιατρού, στο ταμείο της εφορίας, του σούπερ μάρκετ, της τράπεζας. Και να τους εξηγήσω ότι θα χρειαστεί να υποδυθούν ανάλογα τον χαρακτήρα που γράφει το χαρτάκι τους και να παίξουν το ρόλο αυτό σαν να συνέβαινε στη ζωή τους στην πραγματικότητα. Βέβαια, μέσα στη θεατρική συνθήκη του «**σα να....**» (βλ. Στανισλάβσκι, 1963)⁵¹. Οπότε και θα είναι αναγκαίο να επιστρατεύσουν την φαντασία τους και την δημιουργικότητα τους για να χτίσουν τον ρόλο. Στα επόμενα δεκαπέντε λεπτά να προετοιμάσουν το ρόλο τους κρατώντας τον κρυφό από τους άλλους]], για να προκαλέσουν την έκπληξη της ομάδας και του κοινού, δηλαδή των άλλων συμμαθητών τους που θα παρακολουθούν. Και να κλείσουμε στην διάρκεια των δεκαπέντε λεπτών με την παρουσίαση του ρόλου τους επηρεαζόμενοι και από τους άλλους ρόλους που περιμένουν να εξυπηρετηθούν στην ουρά, αλλά αυτοσχεδιάζοντας.

---

⁵¹ Stanislavski, C., 1963, *La Formation de l'acteur*, Payot, Paris.

Ο αναστοχασμός των μελών της ομάδας θα ακολουθήσει στο επόμενο μάθημα μέσα από την εκ νέου γραφή σε ρόλο. Να περιγράψει το γεγονός όπως το έζησε γράφοντας πώς ο καθένας όντας ο ίδιος ο ρόλος έδρασε και αλληλεπίδρασε.

Παρέμβαση

Το εργαστήριο ξεκίνησε με το μοίρασμα στα παιδιά ενός φύλλο εργασίας⁵² που μοιράστηκε από την εμπυχωτρία με τα ερωτήματα: *ποιός; πού; πότε; τί;*. Το *πότε* ήταν ορισμένο λίγο πριν κλείσει η δημόσια υπηρεσία. Το *ποιός* και το *πού* ήταν κι αυτά προκαθορισμένα, για να διευκολυνθούν τα παιδιά να σκεφτούν πιο γρήγορα πάνω στο ρόλο, εξαιτίας περιορισμένου χρόνου, ώστε να μη μείνει το εργαστήριο μετέωρο μιας και θα μεσολαβούσε το χρονικό διάστημα μιας εβδομάδας μέχρι να συναντηθούμε ξανά.

Από την μια πλευρά, οι προτεινόμενοι χαρακτήρες και οι δημόσιες υπηρεσίες που επιλέχθηκαν ήταν πυροσβέστης σε τράπεζα, ηλικιωμένη συνταξιούχος σε τράπεζα, γιατρός σε τράπεζα, δικηγόρος σε τράπεζα, ζωγράφος σε τράπεζα, παιδάκι σε τράπεζα, μαμά σε τράπεζα, αλεξιπτωτιστής σε τράπεζα, βαρήκοος στο γιατρό, μαθητής γυμνασίου στο γιατρό, φωτογράφος στο γιατρό, ιδιοκτήτης εστιατορίου στο γιατρό, άντρας 90 ετών στο γιατρό, γυναίκα 90 ετών στο γιατρό, σερβιτόρα στο γιατρό, αεροσυνοδός στην εφορία, ταξιτζής στην εφορία, νέος αγρότης στην εφορία, τραγουδιστής στην εφορία, οικοδόμος στην εφορία, μαθήτρια γυμνασίου στην εφορία.

Κι από την άλλη, οι λόγοι για τους οποίους όλοι αυτοί οι χαρακτήρες βρέθηκαν εκεί είχαν μεγάλη ποικιλία. Άλλωστε αυτός ήταν κι ο στόχος. Κάποιοι από αυτούς ήταν να φτιάξω την ακοή μου, να ζωγραφίσω την τράπεζα, να κάνω εμβόλια, πνιγμός, ήθελα να δω πώς είναι, πήγα για να τραγουδήσω, να πάρω τη σύνταξη, για εξετάσεις ή άλλα θέματα υγείας, έπεσα από τη σκηνή, να σβήσω τη φωτιά, έσπασα το πόδι μου, να πληρώσω, ένας αλεξιπτωτιστής βρέθηκε στην τράπεζα επειδή λύθηκε από το αλεξίπτωτο, ένας γιατρός μπήκε στην τράπεζα για να τη ληστέψει, ένας φωτογράφος πήγε στο ιατρείο για να βγάλει φωτογραφίες τα δόντια των ασθενών και πολλές απαντήσεις γεμάτες φαντασία ή απλό ρεαλισμό παρμένο από την καθημερινότητα.

---

⁵²Δες στο παράστημα το φύλλο εργασίας 2 προτείνεται από τους Βασιλάκη, Α. & Γιαννακουδάκης, Λ. (2009) αλλά εφαρμόστηκε με παραλλαγή από την ερευνήτρια.

Τα παιδιά, αφού συμπλήρωσαν τα στοιχεία, προχώρησαν στη σύνθεση του γεγονότος και στην περιγραφή τις αντιδράσεις του ήρωα τους μέσα στον συγκεκριμένο χώρο και κάτω από τις δεδομένες συνθήκες. Εδώ είχαμε πλημμύρισμα ιδεών. Από απλές περιγραφές μέχρι σύντομους διαλόγους. Ιστορίες γεμάτες περιπέτεια, δράση και χιούμορ. Όμως χρειάστηκαν παραπάνω χρόνο κι έτσι δεν πρόλαβαν να προχωρήσουμε στον αυτοσχεδιασμό που έμεινε σε εκκρεμότητα για την επόμενη φορά.

Αναστοχασμός

Σ' αυτό το εργαστήριο υπήρξε έντονη δημιουργικότητα από τα παιδιά και νομίζω ότι τα βοήθησε να ξεμπλοκάρουν από την αμηχανία του λευκού χαρτιού το γεγονός ότι τους δόθηκε ένα ευκρινώς καθορισμένο πλαίσιο. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η αύξηση των κειμένων των παιδιών και ως προς το περιεχόμενο τους συμπεριελάμβαναν πιο ανατρεπτικές ιδέες που όμως ήταν πλήρως ενταγμένες, αιτιολογημένες και αληθοφανείς, σαν να είχαν ξεπηδήσει από την καθημερινότητα. Έφυγαν χαρούμενα γι' αυτά που είχαν φτιάξει μα λιγάκι απογοητευμένα που δεν πρόλαβαν να παρουσιάσουν και να παίξουν υποδύμενοι το ρόλο τους. Τους έδωσα τις απαιτούμενες εξηγήσεις, πως λόγω χρόνου δεν προλάβαμε και θα ήταν κρίμα να χαθεί το διάλλειμα, καλή η δουλειά μα χρειάζεται κι ξεκούραση. Έτσι αποχαιρετιστήκαμε και ανυπομονούσαμε να συναντηθούμε την άλλη εβδομάδα για δράση!

4^ο εργαστήριο – Ιστορία με στοιχεία

Σχεδιασμός

Στο προηγούμενο εργαστήριο δόθηκε βαρύτητα στο κομμάτι της δημιουργικής γραφής. Οπότε σε συνέχεια του προηγούμενου πρόκειται να δοθεί εστίαση στο κομμάτι της Δραματικής Τέχνης, ώστε να υπάρχει ισομερής κατανομή και να διακριθεί η αλληλεπίδραση και η ενίσχυση και των δύο τεχνών του θεάτρου και της γραφής προς την αύξηση της δημιουργικότητας των μαθητών.

Καταρχήν, θα ξεκινήσουμε για πέντε με δέκα λεπτά με το να τους μοιράσω τα κείμενα τους, να τα διαβάσουν για λίγο, ώστε να τα θυμηθούν και να ανακαλέσουν στην μνήμη τους ότι έζησε ο χαρακτήρας που έπλασαν με τη φαντασία τους και τον απέδωσαν γραπτώς. Αυτό χρειάζεται να γίνει εξαιτίας της διαμεσολάβησης μιας

εβδομάδας από το προηγούμενο εργαστήριο. Μόλις μου επιστρέψουν τα γραπτά τους κείμενα, θα χωριστούν σε ομάδες και κάποιο παιδί σε ρόλο ταμιά ή γραμματέα αντίστοιχα για να συντονίζει την διαδικασία. Στα επόμενα είκοσι λεπτά της συνάντησης να υλοποιηθεί ο αυτοσχεδιασμός περιμένοντας στην ουρά.... μιας δημόσιας υπηρεσίας από πέντε λεπτά περίπου η κάθε ομάδα.

Κλείνοντας, ύστερα από τη δραματοποίηση και την αλληλεπίδραση με τους άλλους ρόλους, να γράψουν εκ νέου τα στοιχεία⁵³, τι συνέβη και πως αισθάνθηκαν. Να περιγράψουν το γεγονός, που έζησαν μέσα από τη θεατρική δράση μέσα σε περίπου δεκαπέντε λεπτά. Έτσι θα κλείσει το εργαστήρι με τη φάση του αναστοχασμού με την τεχνική γραφή μέσα σε ρόλο, δηλαδή οι μαθητές σκεπτόμενοι τον ρόλο που λίγο πριν βίωσαν και αφού θα έχουν φτιάξει το πλαίσιο μέσα στο οποίο έδρασε ο ήρωας, που ενδύθηκαν, να προχωρήσουν στη γραφή ξανά του γεγονότος.

Ο σκοπός της συνάντησης μας είναι να γράψουν ευκρινέστερα τα στοιχεία για τον χαρακτήρα και το γεγονός. Μένει, λοιπόν, να το δούμε κατά πόσο θα επιβεβαιωθεί αυτή η υπόθεση από τα κείμενα των παιδιών, δηλαδή ότι η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση μπορεί να συμβάλει θετικά στην ενίσχυση της δημιουργικής γραφής / δημιουργικού γραψίματος των μαθητών της Δ' τάξης του Δημοτικού σχολείου .

Παρέμβαση

Τα παιδιά με υποδέχθηκαν με μεγάλη ανυπομονησία μιας και θα παίζανε τα θεατρικά κείμενα που είχε πλάσει ο καθένας στο μυαλό του για το ρόλο του. Έτσι προχωρήσαμε στην θεατρική παρουσίαση, αφού πρώτα ξαναδιάβασαν τα κείμενα τους. Κάποια παιδιά το θυμόντουσαν κι όπως μου είπαν ήταν τόσο έντονο μέσα στο μυαλό τους στην διάρκεια της εβδομάδας, που δεν χρειαζόταν να διαβάσουν τι είχαν γράψει.

Εν δράσει ... για καθένα από τους συμμετέχοντες ήταν μια έκπληξη, μιας και δεν ήξεραν τον χαρακτήρα που θα έπαιζε ο συμπαίκτης. Αυτό το αίσθημα του ξαφνιασματος ενθουσίαζε την ομάδα. Παράλληλα, την κρατούσε συγκεντρωμένη, γιατί ο καθένας ανυπομονούσε να έρθει η σειρά του, για να εκπλήξει τους άλλους, να τους κάνει να γελάσουν και να τους κεντρίσει το ενδιαφέρον. Οι ουρές άρεσαν πολύ στα παιδιά. Και μάλιστα μου ζήτησαν να ξαναπαίξουμε τις ουρές και αργότερα σε

---

⁵³ Δες σχετικό φύλλο ίδιο με το 2.

άλλες μας συναντήσεις. Μέσα σε κλίμα εφορία και έξαψης παρουσίασαν όλες οι ομάδες στο σύντομο αυτό χρόνο. Κάποιες ξέφευγαν οπότε τους έκανα νόημα για το χρόνο και έτσι το καταφέραμε.

Στη συνέχεια μετέβησαν στο τελευταίο μέρος του εργαστηρίου τον αναστοχασμό, που σημαίνει τη συμπλήρωση του ίδιου φυλλαδίου με το αρχικό που τους δόθηκε με τίτλο *Ιστορία με στοιχεία* αλλά αυτή τη φορά η γραφή τους θα γινόταν ύστερα από την επίδραση της Δραματικής Τέχνης. Μετά από μελέτη της ερευνήτριας των γραπτών κειμένων των παιδιών καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε πληρέστερη ανάπτυξη των ιστοριών των μαθητών. Επιπροσθέτως, στα κείμενα του αναστοχασμού – γραφή μέσα σε ρόλο έχουμε πιο δομημένες περιγραφές, ευκρινής αλληλουχία και σύνδεση των γεγονότων. Επίσης, τα γεγονότα παρουσιάζονται πιο ξεκάθαρα με αρχή, μέση και τέλος. Τη στιγμή που κάποιιοι από τους συμμετέχοντες κατανόησαν το *τι*, τον λόγο που βρέθηκαν στην εκάστοτε δημόσιο χώρο και κάποιιοι άλλοι τον άλλαξαν εντελώς και έβαλαν κάτι άλλο.

Άξιο λόγου είναι κι η επιλογή κάποιων μαθητών να προχωρήσουν σε διάλογο. Με τον τρόπο αυτό είχαμε πιο άμεσο λόγο και λιγότερο περιγραφικό. Ενώ αρκετά από τα παιδιά θέλησαν να συμπληρώσουν τα κείμενα τους με μια ζωγραφιά – εικόνα, είτε του ήρωα της ιστορίας τους, δηλαδή τον εαυτό τους, ή μια σκηνή δράσης από το σενάριο τους. Και κάποια λιγότερα αποφάσισαν να ταξιδέψουν στο μέλλον, περιγράφοντας το μέλλον του ήρωα τους. Ιστορίες με χιούμορ και ακραίες καταστάσεις. Απλά θεατρικά σενάρια επηρεασμένα από την καθημερινότητα τους.

Αναστοχασμός

Εδώ αξίζει να σημειωθεί η παρατήρηση ότι στο 3^ο εργαστήρι είχαμε τη δόμηση του ρόλου μέσα από τη γραφή που θα οδηγήσει στο παιχνίδι του ρόλου, δηλαδή τον αυτοσχεδιασμό των ομάδων. Ενώ στο 4^ο εργαστήρι ήταν έτοιμη η ιστορία, όπως προέκυψε από το παιχνίδι του ρόλου μέσα από τον αυτοσχεδιασμό και τα παιδιά οδηγήθηκαν στον εκ νέου αναστοχασμό του ρόλου μέσα από τη γραφή, ή αλλιώς γραφή μέσα σε ρόλο. Εδώ σκοπός μας ήταν να διαφανεί έντονα η διασύνδεση του θεάτρου και της γραφής ή αλλιώς η διαδρομή από τη γραφή στο θέατρο και αντιστρόφως μέσα από τον αναστοχασμό, δηλαδή γραφή σε ρόλο, όπου βλέπουμε να αλληλοσυμπληρώνονται και να αλληλοενδυναμώνονται η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και η Δημιουργική Γραφή. Βλέπουμε από το εργαστήριο αυτό ότι η Δραματική Τέχνη επέδρασε θετικά στα νέα κείμενα των μαθητών, μένει να αποδειχτεί.

Σχεδιασμός

Στο παρόν εργαστήριο τα παιδιά από τη συγγραφή ατομικών ιστοριών προχώρησαν στη συγγραφή ομαδικών ιστοριών, μέσα από την τεχνική της *θύελλας των ιδεών*. Μιας τεχνικής αρκετά γνωστής⁵⁴ στο χώρο της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση που χαρίζει με τρόπο δημιουργικό ευφάνταστα κείμενα και θεατρικά δρώμενα.

Οπότε εξήγησα αναλυτικά και με τη δυνατότερη στα παιδιά αναφορικά με την συγκριμένη τεχνική. Ότι το θέμα είναι ελεύθερο κι ο καθένας μπορεί να λέει τη γνώμη του χωρίς να επιτρέπει η ομάδα να κρίνει ο ένας την ιδέα του άλλου. Υποστήριξη της ελεύθερης σκέψης και έκφρασης. Επίσης, πληροφορίες για τον χρόνο συγγραφής, την έκταση των ιστοριών και το μοίρασμα των φυλλαδίων για να γράψουν τα ομαδικά τους θεατρικά κείμενα⁵⁵. Οι ιστορίες θα αναπτυχθούν μέσα στις ομάδες των τεσσάρων – πέντε ατόμων, ή και περισσότερων, αν χρειαστεί, που θα δημιουργηθούν στην τάξη από τα παιδιά, χωρίς δική μου παρέμβαση. Το διάστημα της συγκεκριμένης δραστηριότητας υπολογίζεται συνολικά στα δεκαπέντε λεπτά περίπου.

Στα επόμενα είκοσι λεπτά, προγραμματίζεται η κάθε ομάδα να γράψει το δικό της ομαδικό θεατρικό σενάριο με ελεύθερο θέμα επιλέγοντας θεατρική – διαλογική ή πεζή μορφή. Κι ακολούθως για δέκα λεπτά, να κάνουν τη σχετική προετοιμασία για το πώς θα ήθελε η κάθε ομάδα να το παρουσιάσει στους συμμαθητές της το έργο της. Όμως, λόγω περιορισμού του χρόνου στα σαράντα πέντε λεπτά της μιας διδακτικής ώρας, χωρίς δυνατότητα συνέχισης την επόμενη ώρα, θα παραμείνουμε σε εκκρεμότητα μέχρι τη νέα μας συνάντηση την επόμενη εβδομάδα, όσον αφορά την παρουσίαση και τον αναστοχασμό.

Παρέμβαση

Στο εργαστήριο, αφού δόθηκαν οι πρώτες οδηγίες από μέρους μου, τα παιδιά συνέθεσαν μέσα από την τεχνική της *θύελλας των ιδεών* τις δικές τους ιστορίες. Οι τίτλοι των ομαδικών ιστοριών που προέκυψαν και το περιεχόμενο τους είναι:

---

⁵⁴ Αλκηστις. *Μαύρη αγελάδα – Άσπρη αγελάδα. Δραστηριότητες στην Εκπαίδευση και Διαπολιτισμικότητα*, Αθήνα: Τόπος, 2008.

⁵⁵ Δες φύλλο εργασίας 3 στο παράστημα.

Ευτυχισμένοι μαζί, μια οικογένεια με τον μπαμπά τους χωρίς την ύπαρξη κοριτσιών τρώγοντας πίτσα. *Ο δρόμος του φόβου*, μια παρομοίωση της ταινίας «Δρόμου με τις λεύκες» με διάθεση τρομακτική. *Βιβλιοπώλες*, πωλήτριες βιβλίων που περιγράφουν μια καθημερινή μέρα στο βιβλιοπωλείο τους. *Αρωματοπώλισσες*, μια συνηθισμένη μέρα στο αρωματοπωλείο, όπου εμφανίστηκε ένας πρίγκιπας βάτραχος. *Στη χώρα των θανάτων – μέρος 4* είναι ένα θρίλερ σε συνέχειες εμείς έχουμε στα χέρια μας την τέταρτη εκδοχή, όπου περιγράφουν τα παιδιά όταν άνοιξε οι γη και τους κατάπτε τι συνάντησαν σ' αυτή τη χώρα. *Οι ήρωες* επηρεασμένοι από την επέτειο του Πολυτεχνείου. *Ο Μπόμπ συναντάει ανθρώπινο πόδι*, μια σουρεαλιστική ιστορία στην οποία ο Μπόμπ συνομιλεί με ένα πόδι που τελικά είναι ένα παιδί. *Τα χαμένα λεφτά του ...* (και έγραψαν το επώνυμο ενός συμμαθητή τους, που είναι μια αστυνομική ταινία, όπου προσπαθεί να λυθεί το μυστήριο του τίτλου. *Το τέλος του κόσμου* μια ταινία με ανοιχτό τέλος. *Το χάμστερ και το στοιχειωμένο κλουβί* είναι μια ιστορία μυστηρίου όπου προσπαθούσαν άλλα ζώα να φάνε το χάμστερ το οποίο βρισκόταν μέσα. *Αστραπή* είναι ένας λαγός και μια χελώνα που προσπαθούν με διάφορους τρόπους να πάνε στο φεγγάρι. *Το ποδόσφαιρο* μια περιγραφή ενός αγώνα. *Η Πέπα το γουρουνάκι (parody)*, όπου ένα μουσικό χορευτικό δρώμενο με τις περιπέτειες της Πέπας παιγμένο μόνο από αγόρια. *Μαύροι δράκοι* είναι οι περιπέτειες ενός δράκου όταν έχασε τους γονείς του και συνάντησε άλλους δράκους στο βουνό. Είχαμε και επιρροές από λογοτεχνικά βιβλία όπως *Μια ιστορία που μοιάζει με Χάνσελ και Γκρέτελ*, *Ο Θησέας και ο Μινώταυρος*, *Ο τέταρτος μάγος*, *Οι σωματοφύλακες*, επηρεασμένο από τους *Τρεις Σωματοφύλακες* του Δουμά.

Τα παιδιά άρχισαν να προετοιμάζονται, ώστε να παρουσιάσουν τις ιστορίες τους. Άλλοι πειραματίζονταν με τη θεατρική απόδοση των ιστοριών κι άλλοι με την αφήγηση τους. Παράλληλα αναζητούσαν σκηνικά αντικείμενα, τρόπους να παράγουν μουσική με τα χέρια, το στόμα, συνδυασμό και των δύο ή κάποιο άλλο αντικείμενο. Δυστυχώς το γεγονός ότι δεν μας επέτρεψε ο χρόνος να το παρουσιάσουν την ώρα εκείνη, κάπου απογοήτευσε τις ομάδες, όμως τους διαβεβαίωσα ότι η δουλειά μας αυτή φυσικά και δεν πάει χαμένη, αντιθέτως θα την έχουμε έτοιμη και θα την παρουσιάσουμε στην επόμενη θεατρική μας συνάντηση.

Αναστοχασμός

Στο σημείο αυτό να αναφέρουμε ότι στη διάρκεια του εργαστηρίου αλλά και των όλων των προηγούμενων παρατηρήθηκε από την ερευνήτρια ότι τα περισσότερα

παιδιά δεν έχουν άνεση με τη γραφή. Κι όπως αναφέρει και ο Οικονόμου (1998) τα κορίτσια έχουν περισσότερη άνεση σε σχέση με τα αγόρια και στο παρόν δείγμα έχουμε αντιστοιχία 55 αγόρια έναντι 33 κοριτσιών, αυτό το γεγονός ενδέχεται να επιδράσει και στα στατιστικά αποτελέσματα της έρευνας ως προς την ποσότητα, την ποικιλία και την πρωτοτυπία των ιδεών. Επίσης, παρατηρήθηκε ότι χρειάζονταν περισσότερο χρόνο για να εκφραστούν, ώστε να μειωθούν οι συγκρούσεις και οι αντιπαραθέσεις εξαιτίας της χρονικής πίεσης, έτσι αποφασίστηκε από την ερευνήτρια να απλωθεί η εργασία και να ολοκληρώνεται σε δύο εργαστήρια αντί για ένα. Αυτό φαίνεται να αποδίδει με την υπαρξη καλύτερου κλίματος συνεργασίας μεταξύ των μελών της ομάδας και μεγαλύτερη προθυμία συμμετοχής.

6^ο εργαστήριο

Σχεδιασμός

Σε συνέχεια του προηγούμενου εργαστηρίου τα παιδιά θα παρουσιάσουν τα θεατρικά τους έργα. Όμως, λόγω του περάσματος μιας εβδομάδας χρειάζεται να ξαναμοιραστούν τα ομαδικά τους κείμενα, τα παιδιά να ξαναδιαβάσουν, να τα ξαναθυμηθούν συζητώντας τα στις ομάδες τους και να μου τα επιστρέψουν για περίπου δεκαπέντε λεπτά.

Να παρουσιάσουν οι ομάδες τα έργα τους στο κοινό της τάξης για δεκαπέντε με είκοσι λεπτά περίπου. Σκοπεύετε να δοθεί έμφαση στον αναστοχασμός - γραφή σε ρόλο. Να αφηγηθούν την ιστορία μέσα από τα μάτια του ρόλου που έπαιξαν και να περιγράψουν πώς ένιωσαν κατά τη διάρκεια της συμμετοχής τους στην ιστορία για άλλα δεκαπέντε λεπτά.

Παρέμβαση

Τους μοιράστηκαν τα κείμενα, τα διάβασαν και τα συζήτησαν με τους συμμαθητές τους. Ύστερα μετέβησαν στην παρουσίαση των έργων τους, η οποία έγινε με ποικίλους τρόπους μέσα από την αφήγηση ή τη θεατρική δράση.

Οι συμμετέχοντες στα γραπτά τους κείμενα στη φάση του αναστοχασμού και παράλληλα της γραφής μέσα σε ρόλο περιέγραψαν τα συναισθήματα του ρόλου τους μέσα στην ιστορία όπως: ένιωσα λύπη έτσι που με κοίταξε η Αριάδνη, ένιωσα λύπη και άγχος που ήμουν το χάμστερ και με έβραζαν στο καζάνι, ένιωσα πολύ χαρούμενος γιατί δεν μετράει η νίκη αλλά η προσπάθεια (αναφερόμενος στον ποδοσφαιριστή που

ήταν ο ρόλος του). Να υπογραμμίσουμε ότι κάποιος ξέχασαν να περιγράψουν τον ρόλο τους μέσα στην ιστορία, όπως τους ζητήθηκε στο φυλλάδιο που τους μοιράστηκε με τίτλο *γράφω σε ρόλο*⁵⁶. Άλλοι εξέφρασαν μόνο τα συναισθήματα τους για παράδειγμα: ήμουν λίγο αγχωμένη, ένιωσα ντροπή και γέλιο, ένιωσα παράξενα, ανακούφιση, ένιωσα καλά που βρήκα έναν πρίγκιπα μου άρεσε ο ρόλος μου, ελπίζω να άρεσε στους συμμαθητές μου όσο άρεσε και σε μένα, αφού μπορούν οι ηθοποιοί που είδα στο θέατρο μπορώ και εγώ, ήταν μια αστεία ιστορία με γέλιο, χαρά και παιχνίδι. Επίσης, κάποιος άλλοι μαθητές επέλεξαν να το αποδώσουν με εικόνα. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το οποίο γραπτό κείμενο μπορεί να δυσκολεύει κάποιους οπότε έγινε αποδεκτό από την εμπυχωτρία να αποδώσουν την περιγραφή τους και το συναίσθημα του ρόλου τους και με εικόνα.

Κάποιοι στοχάστηκαν και τη διαδικασία της γραφής: φοβήθηκα με αυτά που γράφαμε (έγραψαν ένα θρίλερ) αλλά τα κατάφερα, θα το κάνουμε βιβλίο, έβγαλα αυτή την ιστορία από μέσα μου και εύχομαι να ξανακάνουμε μαζί κάτι τέτοιο.

Αναστοχασμός

Αξίζει να αναφερθεί ότι να παιδιά πλέον αρχίζουν να εξοικειώνονται με τον συνδυασμό της Δραματικής Τέχνης και της Δημιουργικής Γραφής. Με αποτέλεσμα να γίνονται όλο και πιο δημιουργικά, αφού κατανοούν όλο και βαθύτερα αυτό που τους ζητείται κάθε φορά. Παράλληλα χαίρονται περισσότερο το παιχνίδι και έχουν μεγαλύτερη ευχέρεια στην αυτο-έκφραση τους γενικότερα, αλλά και πιο συγκεκριμένα όσο αφορά τις ιστορίες που δημιουργούν.

7^ο εργαστήριο – Γ' δοκιμή

Σχεδιασμός

Η έβδομη μας συνάντηση θα χωριστεί στα εξής τρία μέρη. Τα πρώτα δέκα λεπτά να τους εξηγήσω τι θα παίξουμε, τους κανόνες του παιχνιδιού και μοιράζω ένα γράμμα σε κάθε ομάδα. Μιας και θα δημιουργήσουν μια ιστορία η κάθε ομάδα, που θα αποτελείται από τέσσερα με πέντε άτομα, με ένα γράμμα της αλφαβήτας. Τα γράμματα

---

⁵⁶Βλέπε παράρτημα φύλλο εργασίας 4.

θα προταθούν από την εμπυγχώτρια και τα παιδιά ύστερα θα κληθούν να βρουν λέξεις οι οποίες να αρχίζουν με τα γράμματα αυτά. Το κάθε γράμμα θα αποτελεί τον μυστικό κωδικό της κάθε ομάδας και δεν θα πρέπει να τον αποκαλύψει στα μέλη των υπόλοιπων ομάδων. Αντιθέτως, στην διάρκεια της παρουσίασης των ιστοριών τους στην ολομέλεια της τάξης θα χρειαστεί να μαντέψουν ποιο γράμμα έκρυβε η κάθε ομάδα.

Στη συνέχεια, οι ομάδες που οι μαθητές θα επιλέξουν και θα φτιάξουν μόνοι τους, θα προχωρήσουν στην εύρεση σχετικών λέξεων που να ξεκινούν από το δοθέν γράμμα, ώστε να συγγράψουν τις ιστορίες. Η δραστηριότητα αυτή προγραμματίζεται να διαρκέσει για τα επόμενα είκοσι λεπτά.

Το ακόλουθο βήμα είναι η παρουσίαση των ομαδικών ιστοριών που έγραψαν τα παιδιά μέσα σε διάστημα δεκαπέντε λεπτών μπροστά στην ολομέλεια της τάξης. Θα μπορούν να επιλέξουν ελεύθερα όποιον τρόπο θέλουν και παράλληλα χρησιμοποιώντας αντικείμενα ή οτιδήποτε άλλο κρίνουν τα ίδια ότι μπορεί να συμβάλει θετικά στον εμπλουτισμό της παρουσίασης τους.

Παρέμβαση

Στο εργαστήρι αυτό τα παιδιά επιδόθηκαν για δεύτερη φορά στη δημιουργία μικρών ιστοριών. Αρχικά, τους μοιράστηκαν τα φύλλα εργασίας, όπου έγραψαν τα ομαδικά τους θεατρικά κείμενα, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω. Και ενημερώθηκαν ότι αυτή την φορά επρόκειτο η ιστορία τους να ξεκινά από ένα γράμμα, για παράδειγμα α,β,γ,δ,ε κλπ. Αυτό τα ενθουσίασε κι επιδόθηκαν με ζήλο στη δημιουργική γραφή/δημιουργικό γράψιμο των σεναρίων τους. Μιας και το κάθε γράμμα το ήξεραν μόνο τα μέλη της μικρής ομάδας κι η συντονίστρια, ήταν το μυστικό μας. Προχώρησαν στη συγγραφή ευφάνταστων και ανατρεπτικών ιστοριών.

Οι τίτλοι των ιστοριών τους ήταν: *Βαρετή μέρα* που πήγαιναν στο σχολείο και στο δρόμο τους συνάντησαν έναν βάτραχο. *Σκεφτήκαμε το T* είναι η περιπέτεια ενός τρελούτσικου ταμπούρλου που γκρέμιζε τους τεράστιους τοίχους και τρέλαινε την γειτονιά. *A - Ευτυχισμένοι μαζί* περιγράφουν το ταξίδι ενός αστερία. *Τα λευκά γράμματα* την ιστορία τους που από μαύρα έγινα λευκά. *Η μαύρη γάτα* που έχασε το δρόμο της. *Η ροζή γοργόνα* και οι περιπέτειες με τις φίλες της. *Το έλατο* ήταν μια οικογένεια που στόλιζε το χριστουγεννιάτικο δέντρο μέχρι τη στιγμή που αποφάσισε να πάει στο τσίρκο κι εκεί συνάντησε έναν ελέφαντα που τους έκανε αστεία. *Ένας άγγελος* που πήγε στον παράδεισο. *Το γράμμα B* μια ιστορία επηρεασμένη από το *O πρίγκιπας βάτραχος*. *Κάποτε ζούσε ένας δράκος ...* ένα σενάριο επιστημονικής

φαντασίας. *Η μάχη των Θερμοπυλών (αναπαράσταση)* μεταφερόμενο το έργο στην δική τους καθημερινότητα. *Ομάδα Νο 1 Αα* περιγράφουν την ζωή των ζώων σε μια φάρμα που τα ονόματα τους ξεκινούν από άλφα. Το γράμμα Ββ το γράμμα βήτα που αναγκάστηκε να μεταναστεύσει όμως επειδή αναγκαζόταν μόνο να δουλεύει όλη την ημέρα γύρισε πίσω στη χώρα του. *7 νύχτες με τον Φρέντη* είναι ένας αρκούδος που όταν ζωντανεύει τρομάζει τον ΜίστερΜπίν. *Τα ελάφια και ο ελέφαντας* μια περιπετειώδη ιστορία προς αναζήτηση τροφής χρησιμοποιώντας ένα αεροπλάνο και τη δημιουργία μιας δυνατής φιλίας ανάμεσα στο ελάφι και τον ελέφαντα. *Βαριέμαι το μάθημα* μια συγκλονιστική αφήγηση της σχολικής ζωής ενός μαθητή, για το πόσο βαρετή και κουραστική είναι για εκείνον.

Έπειτα ακολούθησε το στάδιο της προετοιμασίας των ιστοριών, τις οποίες θα παρουσίαζαν στους συμμαθητές τους. Κάποια παιδιά επέλεξαν η ομάδα τους να κάνει πρόβα πριν το δείξουν στους συμμαθητές τους. Φορά με τη φορά οι παρουσιάσεις τους γίνονταν όλο και πιο εφευρετικές. Άλλοι επέλεξαν κάποιος να είναι ο αφηγητής και άλλοι να την περιγράφουν μέσα από την τεχνική της παντομίμας. Άλλοι επέλεξαν να το δείξουν σε θεατρικό έργο το σενάριο τους με κάποια αυτοδημιούργητα κοστούμια της στιγμής και με τη χρήση ραπ μουσικής παραγόμενη με το στόμα και τα χέρια που τον κάλυπταν. Άλλοι λιγάκι πιο ντροπαλοί αποφάσισαν να διαβάσουν όλοι από λίγο κι έτσι να μοιραστούν το χρόνο δίκαια και την αγωνία της έκθεσης του εαυτού τους μπροστά στα μάτια των άλλων. Σημασία έχει πως οι ομάδες βρέθηκαν σε δημιουργικό οίστρο και πυρετώδη προετοιμασία για να χαρίσουν το μοναδικό τους δώρο στην ομάδα. Φτιαγμένο με χαρά, αγάπη και φροντίδα.

Αναστοχασμός

Αξίζει να αναφερθεί η παρατήρηση ότι, ήδη από τα πρώτα εργαστήρια η ομάδα ήταν δύσκολο να εκφραστεί σε ασφυχτικά λίγο χρόνο. Οι δραστηριότητες ήταν πολλές και ο χρόνος που δινόταν από πλευράς της συντονίστριας φαίνεται πως δεν επαρκούσε κι η ομάδα αντιδρούσε σε αυτό. Δηλαδή τα παιδιά δεν είχαν την ευκαιρία να μεταβούν ομαλά από το ένα στάδιο στο άλλο, αφού δεν προλάβαιναν να το ολοκληρώσουν και κατ' επέκταση να το βιώσουν και να το χαρούν. Προτιμήθηκε λοιπόν να εστιάσει από πλευράς της σε λιγότερες δραστηριότητες κάθε φορά με αποτέλεσμα να χωρίσει το υλικό μιας συνάντησης σε δύο. Έτσι, μειώθηκε η πίεση του χρόνου που έφερνε συγκρούσεις και αντιπαραθέσεις στα μέλη των ομάδων, και συνεπώς στην τάξη στο σύνολό της. Με συνέπεια να επιτευχθεί η επικράτηση ηρεμίας, η ανάπτυξη του

δημιουργικού πνεύματος, η ευχάριστη διάθεση και αρκετό παιχνίδι που έδωσε μεταξύ τους ακόμα περισσότερο τις μικρές ομάδες.

8^ο εργαστήριο

Σχεδιασμός

Σε συνέχεια του προηγούμενου εργαστηρίου, σκοπός είναι να παρουσιαστούν οι ιστορίες που έγραψαν τα παιδιά, εφόσον υπάρξει πρώτα μια σύντομη συζήτηση υπενθύμισης για να ακολουθήσει το στήσιμο των ιστοριών. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα θα διαρκέσει περίπου δεκαπέντε λεπτά. Επίσης, άλλα δεκαπέντε λεπτά προγραμματίζεται να είναι ο χρόνος παρουσίασης των ιστοριών από τους συμμετέχοντες. Και θα ολοκληρωθεί μέσα στον υπόλοιπο χρόνο των δεκαπέντε λεπτών της διδακτικής ώρας η φάση του αναστοχασμού με την τεχνική γραφή μέσα σε ρόλο. Ο κάθε μαθητής σκεφτόμενος τον ρόλο που υποδύθηκε να γράψει πώς ένιωσε για όσο έπαιζε τον ρόλο αυτό.

Παρέμβαση

Σύμφωνα με τον προγραμματισμό οι ομάδες έκαναν ένα σύντομο ζέσταμα πάνω στην προετοιμασία των παρουσιάσεων των ιστοριών και βελτίωσαν τις τελευταίες λεπτομέρειες όσο αφορά το στήσιμο. Ακολούθως περάσαμε στην παρουσίαση αυτών στην ολομέλεια των μαθητών.

Στην φάση του αναστοχασμού οι μαθητές έγραψαν για το πώς ένιωσε ο ρόλος τους μέσα σε αυτό αλλά και για την εμπειρία που έζησαν οι ίδιοι όπως: ένιωσα ωραία με την αίσθηση της νίκης, ένιωσα χαρά και άγχος, περάσαμε ωραία, ντράπηκα λίγο, θα θελα να κάνω πάλι το ρόλο μου, ήμουν καλός αφηγητής, μου άρεσε πουμίλαγα σε άλλη γλώσσα, ένιωσα πολύ χαρά που έκλεβα λεφτά από τους ανθρώπους, ένιωσα ωραία και γέλασα πολύ, διασκέδαση που τον είπα (εννοεί το ρόλο) μαζί με την ομάδα μου, είμαι περήφανη για το ρόλο που έπαιξα αλλά θα ήταν πιο ωραίο να με πρόσεχε όλη η τάξη όπως τους πρόσεχα κι εγώ, ένιωσα ευχαρίστα ήταν το πιο αστείο πράγμα που κάνω κάποιο ρόλο, εύχομαι να έχετε τα πιο ευχάριστα πράγματα στη ζωή σας και ελπίζω να κάνουμε ξανά ένα ρόλο. Κλείνοντας, να πούμε ότι κι εδώ είχαμε πάλι ζωγραφική απεικόνιση από κάποιους μαθητές αλλά πολύ λιγότερο από την προηγούμενη φορά, οπότε ίσως να μπορούσαμε να μιλήσουμε για μια μικρή εξοικείωση με το δημιουργικό γράψιμο, τη δημιουργική γραφή.

Αναστοχασμός

Αξίζει να αναφέρουμε πως με το πέρασμα των εργαστηρίων, ενδυναμώθηκε και η σχέση εμπιστοσύνης και κατανόησης ανάμεσα στην ερευνήτρια και παράλληλα διδάσκουσα του μαθήματος της θεατρικής αγωγής με τα παιδιά. Αυτό βοήθησε τους συμμετέχοντες να εκφράζουν ελεύθερα μύχιες σκέψεις και συναισθήματα τους τόσο για την θεατροπαιδαγωγική διαδικασία όσο και για την ίδια σε σχέση με την αλληλεπίδραση που υπήρξε στην ομάδα που δημιουργήθηκε με μέλη της εκείνη και τα παιδιά. Ένας δυνατός δεσμός παιδαγωγικής αγάπης.

9^ο εργαστήριο – Δ' δοκιμή

Σχεδιασμός

Για τρίτη φορά τα παιδιά θα έρθουν σε επαφή με την συγγραφή σύντομων ομαδικών ιστοριών με σκοπό να τις παρουσιάσουν στην τάξη. Θα τους δώσω τις ανάλογες εξηγήσεις για το χρόνο, την έκταση, και τα στάδια και τον τρόπο εργασίας για περίπου δέκα λεπτά. Αυτό επειδή γίνεται σε όλα τα εργαστήρια προτού ξεκινήσουμε, έχει γίνει πια μια αγαπημένη συνήθεια της ομάδας. Αυτή τη φορά θα επιλέξουν από τα αγαπημένα τους παραμύθια και τις περιλήψεις που τους είχα ζητήσει αρχικά ώστε να ξαναθυμηθούν την αγαπημένη τους ιστορία. Τα παιδιά θα φτιάξουν τις δικές τους ευφάνταστες και «ανάποδες» θεατρικές ιστορίες, αλλάζοντας κάποια πράγματα ή κρατώντας κάποια άλλα, για παράδειγμα την αρχή ή το τέλος, κάποιο γεγονός, προσθέτοντας ή αφαιρώντας κάποιο από τα πρόσωπα κτ. Αυτός ο σκοπός είναι να γίνει σε δεκαπέντε με είκοσι λεπτά. Στη συνέχεια θα μεταβούν στην επόμενη φάση διάρκειας δεκαπέντε λεπτών που είναι η προετοιμασία του θεατρικού στησίματος, να σκεφτούν τις λεπτομέρειες του σκηνικού χώρου, τα αντικείμενα που θα χρειαστούν τη μουσική ή ηχητική επένδυση κλπ.

Παρέμβαση

Μπαίνοντας στην εισαγωγή του εργαστηρίου και εξηγώντας στα παιδιά ότι σήμερα θα ασχοληθούν με τις περιλήψεις των έργων τους, ήρθε η ανατροπή, δηλαδή κάποια μέλη της ομάδας δεν ήθελαν να κάνουν αυτό. Αντιθέτως ήθελαν να τους μοιράσω γράμματα για να φτιάξουν νέες ιστορίες όπως έγινε στις δύο προηγούμενες συναντήσεις. Το συζητήσαμε λίγο και το αφήσαμε κάπως ελεύθερο, για παράδειγμα

να βασιστούν σ' ένα λογοτεχνικό έργο που τους άρεσε, αλλά θα μπορούσαν η ιστορία που θα έγραφαν να περιέχει λέξεις που να επαναλαμβάνονται ή να αρχίζουν οι περισσότερες λέξεις από ένα γράμμα κι ας είναι παράξενο το αποτέλεσμα που θα προέκυπτε.

Αυτή η διαδικασία ενεργοποίησε την ομάδα. Ήταν η δική τους πρόταση που είχαν αγωνία να την υλοποιήσουν και να αποδείξουν ότι είχαν δίκιο και πως είχαν κάνει την σωστή επιλογή. Η εμψυχώτρια προσπάθησε από την πλευρά της να τους βοηθήσει αφήνοντας τους ελεύθερους και να πηγαίνει κοντά τους μόνο όταν εκείνοι της το ζητούσαν. Αυτή άλλωστε ήταν και η συνηθισμένη της τακτική. Μέσα από τις ιστορίες τους ξεπήδησαν δράκοι, δεινόσαυροι, το Άλφα, τα Βαλαμπουρνέζικα, αστέρια και αχινοί, μαύρες γάτες και άλλα πλάσματα από το ζωικό βασίλειο με φοβερές υπερδυνάμεις.

Η δημιουργικότητα των μαθητών οξύνθηκε ακόμα περισσότερο όταν προσπάθησαν να αναπαραστήσουν όλα αυτά τα παράξενα πλάσματα που είχαν σκεφτεί. Η αναζήτηση για θεατρικά κοστούμια, που ήταν τα ρούχα τους από την σχολική κρεμάστρα, ήταν μεγάλη και κυρίως πως θα τα μετέτρεπαν σε αυτό που ήθελαν. Πώς θα σωματοποιούσαν το δράκο όλοι μαζί, πώς θα παράγουν τους διάφορους ήχους των ζώων, τον βρυχηθμό, πώς θα μιλήσει ο βάτραχος και πολλές άλλες σκηνικές λύσεις που έπρεπε να βρεθούν. Δυστυχώς όμως ο παλμός της αναζήτησης διακόπηκε από το κουδούνι. Κάποιοι ήθελαν να παραμείνουν παρά για να το παρουσιάσουν παρά τις διαβεβαιώσεις της εμψυχώτριας ότι θα παρουσιαστεί αμέσως μόλις μπούμε στην τάξη επόμενη φορά και πώς έπρεπε να ακολουθήσουν το πρόγραμμα τους μιας και ούτε το διάλλειμα θα έφτανε για να παρουσιάσουν όλες οι ομάδες. Αυτό φάνηκε να τους κατευνάζει και αποχώρησαν από την αίθουσα.

Αναστοχασμός

Στο σημείο αυτό να αναφερθούμε και στην αξία της προετοιμασίας με αφορμή τις αντιδράσεις των παιδιών, όταν χτύπησε το κουδούνι. Την άχαρη στιγμή που κάτι μένει ανολοκλήρωτο. Την ώρα εκείνη επάνω στον αναβρασμό της δημιουργίας και την αναγκαιότητα της λύσης. Μέσα από αυτή τη διαδικασία άναψε ένα φωτεινό λαμπάκι που τόνιζε στην εμψυχώτρια την σπουδαιότητα που έχει το στάδιο της προετοιμασίας. Μέσα στη δίνη του χρόνου, της καθημερινής συνήθειας και την τήρηση του ωρολογίου προγράμματος. Συμπαρασυρόμαστε, με αποτέλεσμα να μην δίνεται ο απαιτούμενος χρόνος στην ομάδα ή απλώς πραγματικά να μην υπάρχει αυτή η δυνατότητα. Όμως τι

εγγράφεται στην ψυχή των συμμετεχόντων την ώρα εκείνη της απρόσμενης διακοπής, που όμως είναι αναπόφευκτη; Ή μάλλον καλύτερα ας μείνει σε εκκρεμότητα για να απασχολήσει μια επόμενη μελέτη.

10^ο εργαστήριο

Σχεδιασμός

Το τωρινό εργαστήριο αποτελεί ολοκλήρωση της συνέχειας του προηγούμενου. Επίσης, η στοχοθεσία του είναι να τηρηθεί η ίδια δομή, η οποία έχει αποδώσει. Παρατηρείται πώς η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση βοηθάει τους συμμετέχοντες μαθητές της Δ' τάξης, εκτός από τη σωματική έκθεση, την προφορική έκφραση, συμβάλει και στη γραπτή έκφραση μέσα από το δημιουργικό γράψιμο, όπως διαφαίνεται από τα μέχρι τώρα κείμενα των παιδιών.

Τα παιδιά θα ξαναδούν λίγο τα κείμενα τους και πάλι τις λεπτομέρειες του στησίματος στο χρονικό διάστημα των δεκαπέντε λεπτών. Θα ακολουθήσει η παρουσίαση των ιστοριών των ομάδων στην ολομέλεια της τάξης μέσα σε δεκαπέντε λεπτά. Και θα κλείσουμε με την τελευταία και σημαντική φάση του Αναστοχασμού – Γραφή σε ρόλο. Όπου ο καθένας θα σκεφτεί μόνος του, το πώς έδρασε μέσα στην ιστορία, τις αποφάσεις που πήρε και τα συναισθήματα που τις διαδέχθηκαν.

Παρέμβαση

Οι συμμετέχοντες πήραν τις ιστορίες στα χέρια τους, ξαναθυμήθηκαν τις λεπτομέρειες που είχαν δομήσει σχετικά με την παρουσίαση της ιστορίας του. Και όταν ετοιμάστηκαν όλες οι ομάδες οδηγηθήκαμε στις θέσεις μας, το κοινό και οι ηθοποιοί αντίστοιχα. Τα παιδιά όσον αφορά την παρουσίαση των θεατρικών κειμένων τους επέλεξαν και πάλι κάποιοι την αφήγηση, λιγότεροι βέβαια αυτή τη φορά. Και άλλοι τη θεατρική απόδοση γεμάτη δράση και εναλλαγές.

Να σημειώσουμε ότι από τη φάση του αναστοχασμού - γραφή σε ρόλο τα παιδιά εξέφρασαν τα συναισθήματα τους που έμοιαζαν με εκείνα του προηγούμενου αναστοχασμού, όπως άγχος αγωνία, χαρά, ντροπή κ.α. Τα συναισθήματα του ρόλου τους, δίχως να παραλείπουν τα δικά τους. Αυτό ίσως να σημαίνει ότι η ομάδα νιώθει μια πληρότητα και μια μεγαλύτερη πια ελευθερία στην έκφραση σε σχέση με την αρχή. Χωρίς να λείπουν οι διαφωνίες και τα παράπονα, που όμως πια δεν κάμπτουν και δεν αποδυναμώνουν την ομάδα. Συμπληρωματικά υπήρξε μια αύξηση στα κείμενα τους με

τα το να δίνονται περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με τα συναισθήματα που ένιωθαν εβρισκόμενοι μέσα στο ένδυμα του ρόλου. Με παράλληλο περιορισμό των δικών τους, χωρίς δηλαδή να φορούν το ένδυμα του ρόλου.

Αναστοχασμός

Συμπερασματικά, θα ωφελούσε να αναφερθούμε στο γεγονός ότι κάποιιοι από τους συμμετέχοντες εντοπίστηκε να έχουν μεγάλη δυσκολία στη φάση της γραφής μέσα σε ρόλο, επειδή δεν απέδωσαν με θεατρικό δρώμενο την ιστορία που είχαν γράψει, αλλά με απλή αφήγηση. Σε σημείο του να μην γράψουν τίποτα, να επιστρέψουν ένα λευκό χαρτί ή οι πληροφορίες που ήθελαν να δώσουν ήταν συγκεχυμένες. Φάνηκε λοιπόν πώς οι ομάδες που επέλεξαν να έχουν μεγαλύτερη διάδραση μεταξύ τους, ήταν αυτές που τελικά τα μέλη τους μπόρεσαν να αποδώσουν γραπτά και με καθαρότητα τα συναισθήματα του ρόλου τους απέναντι στους άλλους ρόλους, που ενδύθηκαν τα υπόλοιπα μέλη της εκάστοτε ομάδας. Αυτό πρέπει να μας προβληματίσει. Κι ίσως αυτό να ισχυροποιεί την πεποίθηση σχετικά με τη θετική επίδραση της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση ως προς την ενίσχυση του δημιουργικού γραψίματος ή αλλιώς της Δημιουργικής Γραφής στους μαθητές της Δ' τάξης του δημοτικού σχολείου, όπου έλαβαν χώρα το πλήθος των εφαρμογών.

11^ο εργαστήριο – Ερωτηματολόγιο Α'

Σχεδιασμός

Σύμφωνα με τα μέχρι τώρα στοιχεία της έρευνας που συλλέχθηκαν και είναι τα γραπτά τεκμήρια των μαθητών πριν και μετά από τη θεατρική δράση. Και συμπληρώνονται από το ημερολόγιο, που τηρήθηκε από την ερευνήτρια τόσο κατά τον σχεδιασμό των εργαστηρίων, όσο και κατά την υλοποίησή τους αλλά και μετά το πέρας αυτών κατά τη φάση του αναστοχασμού. Συνεπώς, προχωρούμε στη στατιστική τεκμηρίωση των όσων ειπώθηκαν και προέκυψαν από τη συγγραφή των ιστοριών και από το ημερολόγιο της ερευνήτριας.

Το τρίτο μεθοδολογικό εργαλείο που προτείνεται είναι ένα γλωσσικό τεστ που κατασκευάστηκε από την γράφουσα – ερευνήτρια για τον σκοπό της συλλογής των αριθμητικών και στατιστικών δεδομένων. Εντοπίστηκε στο βιβλίο του Ι. Ν. Παρασκευόπουλου (2004) με τίτλο «*Δημιουργική Σκέψη στο Σχολείο και στην Οικογένεια*» και στηρίχθηκε στις προτάσεις του όσο αφορά τον σχεδιασμό του ερωτηματολογίου αλλά και στον τρόπο αξιολόγησης, αποδελτίωσης και καταγραφής

των δεδομένων που θα προκύψουν. Το οποίο στηρίζεται στο πιο ευρέως διαδεδομένο τεστ – αξιολόγησης της δημιουργικής σκέψης του Paul Torrance (1966).

Το ερωτηματολόγιο που κατασκευάστηκε με τίτλο: *Παιχνίδια δημιουργικότητας*⁵⁷ πρόκειται να μοιραστεί στα παιδιά υπό τη μορφή φυλλαδίου με σκοπό να μετρηθεί η δημιουργικότητα τους όσο αφορά τη σκέψη και κατ' επέκταση την δημιουργική γραφή. Σκέφτομαι δημιουργικά, αρά ενεργώ δημιουργικά και παράγω δημιουργική γραφή/ δημιουργικό γράψιμο. Το ερωτηματολόγιο θα περιέχει τέσσερις γλωσσικές δοκιμασίες όπως ασυνήθιστες χρήσεις, συνέπειες, τροποποιήσεις, τίτλοι επεισοδίου.

Το συγκεκριμένο θα χωριστεί σε δύο φάσεις, δηλαδή πρώτον θα μοιραστεί στα παιδιά μετά το πέρας των δημιουργικών συναντήσεων που θα περιλαμβάνουν θεατρική έκφραση και γραφή. Και δεύτερον, μετά το πέρας των διακοπών των Χριστουγέννων, δηλαδή μετά από δεκαπέντε μέρες και πλέον, όπου τα παιδιά δεν θα έχουν έρθει σε επαφή με στοχευόμενες δράσεις σχετικές με την Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και την θετική της επίδραση στην Δημιουργική γραφή.

Παρέμβαση

Το ερωτηματολόγιο δομήθηκε με γνώμονα την επάρκεια του χρονικού διαστήματος μιας διδακτικής ώρας των σαράντα πέντε λεπτών. Όστε να είναι εφικτό οι μαθητές να απαντήσουν μέσα στο χρόνο αυτό που είχαν διαθέσιμο χωρίς πίεση και άγχος, που τυχόν θα τους εμπόδιζε να εκφράσουν πλήρως κι όπως θα ήθελαν εκείνοι να χρησιμοποιήσουν και να αποδώσουν τη δημιουργική τους σκέψη και γραφή.

Έτσι κι έγινε το ερωτηματολόγιο αναγνώστηκε από την ερευνήτρια, δόθηκαν κάποιες διαδικαστικές διευκρινήσεις για το χρόνο, την έκταση των απαντήσεων και λοιπά. Δόθηκε ελευθερία στις απαντήσεις και στην έκταση με μόνο περιορισμό να επιστραφούν τα ερωτηματολόγια στο τέλος της ώρας. Ήταν στην αποκλειστική τους ευχέρεια το πως θα χειριστούν το υλικό που είχαν μπροστά τους. Με αυτό τον τρόπο προέκυψαν ευφάνταστες απαντήσεις από τα παιδιά.

Αναστοχασμός

Κλείνοντας, το γεγονός ότι στο μεγαλύτερο μέρος τα παιδιά μπήκαν στη διαδικασία να σκεφτούν με δημιουργικό τρόπο, ώστε να μπορέσουν να απαντήσουν

---

⁵⁷Εκθέτεται στο παράστημα φύλλο εργασίας 5.

στα παράξενα, δηλαδή μη καθημερινά αυτά ερωτήματα 'ήταν μια μοναδική εμπειρία. Ύστερα από μελέτη των απαντήσεων των παιδιών εντοπίσαμε μεγάλη ποικιλία από ένα σημαντικό μέρος των μαθητών. Ενώ σε πολύ μικρότερο ποσοστό δυσκολία στο να σκεφτούν και να γράψουν κάποια απάντηση. Εκτενέστερα θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της έρευνας στο κεφάλαιο της ανάλυσης δεδομένων.

12^ο εργαστήριο – Ερωτηματολόγιο Β'

Σχεδιασμός

Το δεύτερο ερωτηματολόγιο, αλλιώς γλωσσικό τεστ, όπως το ονομάζει ο Παρασκευόπουλος και άλλοι ερευνητές που το εφάρμοσαν κατά την υλοποίηση των ερευνών τους, όπως αναφέρεται στα ερευνητικά συμπεράσματα, είχε ακριβώς την ίδια δομή, με στόχο να διαφανεί η αλλαγή/μεταβολή των αποτελεσμάτων από τη στιγμή, που τα παιδιά δεν θα δέχονταν για ένα εύλογο χρονικό διάστημα το συνεχές και επαναλαμβανόμενο ερέθισμα της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση και της Δημιουργικής Γραφής. Αναμένεται λοιπόν μια έστω μικρή μείωση των αποτελεσμάτων αφού παρήλθε ένα ικανό χρονικό διάστημα μη ενεργοποίησης των μαθητών. Αυτό θα το δούμε κατά πόσο ισχύει στην εφαρμογή του ερωτηματολογίου δημιουργικότητας στη δεύτερη φάση.

Παρέμβαση

Διανεμήθηκε στα παιδιά το ερωτηματολόγιο με ακριβώς τον ίδιο τρόπο, διαβάστηκε και πάλι από την ερευνήτρια και αφέθηκαν μόνοι οι μαθητές, για να συγκεντρωθούν στις απαντήσεις των ερωτημάτων. Τα ερωτήματα παρέμειναν τα ίδια με την προηγούμενη φορά με στόχο παρατηρήσουμε αν θα υπάρξει διαφοροποίηση των απαντήσεων τους από το ένα ερωτηματολόγιο στο άλλο συγκρίνοντας τα συνολικά.

Αναστοχασμός

Συμπερασματικά, όσο αφορά τα ερωτηματολόγια που διανεμήθηκαν στους μαθητές στη δεύτερη φάση και μετά από το πέρασμα δεκαπέντε ημερών, χωρίς καμία εμπλοκή με τη Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και τη Δημιουργική Γραφή παρατηρείται μια μείωση ως προς τις ευφάνταστες απαντήσεις των παιδιών και των περιορισμό αυτών σε ποσότητα. Η μείωση αυτή θα παρουσιαστεί αναλυτικότερα με

την έκθεση των στατιστικών αποτελεσμάτων στο κεφάλαιο της ανάλυσης δεδομένων, που ακολουθεί.

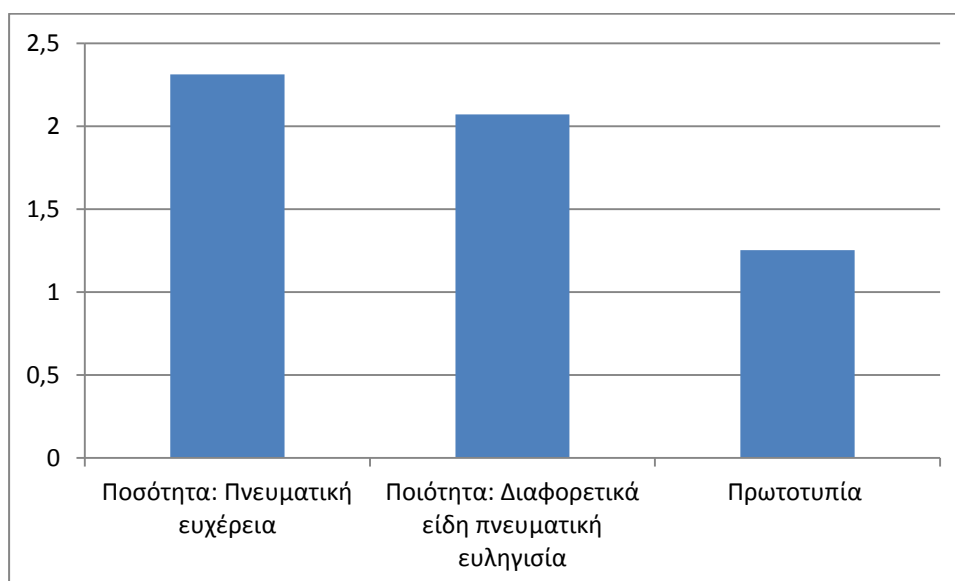
3. 3. Ανάλυση δεδομένων

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστούν τα ερευνητικά αποτελέσματα που προέκυψαν από το γλωσσικό τεστ που διανεμήθηκε και απαντήθηκε από το μεγαλύτερο μέρος των μαθητών.

Στην ενδέκατη συνάντηση δόθηκε για πρώτη φορά το γλωσσικό τεστ στους μαθητές. Από το σύνολο, λοιπόν, των ογδόντα οκτώ μαθητών απάντησαν οι ογδόντα τρεις. Από τις απαντήσεις τους και την συνολική μελέτη του τεστ σχετικά με τη δημιουργική σκέψη των μαθητών, η οποία περιλαμβάνει τη γραπτή και προφορική έκφραση τους. Από στατιστική μελέτη τους προέκυψαν τα παρακάτω.

Αρχικά, στην πρώτη φάση του τεστ, που έγινε σε διάστημα μιας εβδομάδας από προηγούμενο εργαστήριο, ως προς τους τρεις άξονες μελέτης προέκυψαν τα εξής: από το πλήθος των ογδοντατριών ερωτηματολογίων, όσο αφορά την ποσότητα ή αλλιώς την πνευματική ευχέρεια προέκυψε το άθροισμα 192 και ο μέσος όρος 2,313253. Ως προς την ποιότητα, δηλαδή τα διαφορετικά είδη και συνεπαγόμενη πνευματική ευλυγισία προέκυψε από το άθροισμα 172 ο αντίστοιχος μέσος όρος 2,072289. Και ως

προς την πρωτοτυπία εμφανίστηκε το άθροισμα 104 και ακολούθησε ο μέσος όρος 1,253012 (βλ. σχεδιάγραμμα 1).

Σχεδιάγραμμα 1: Εφαρμογή 1^{ου} ερωτηματολογίου (μετά από μια εβδομάδα)

Αντιθέτως στη δεύτερη φάση του γλωσσικού τεστ, που έγινε σε διάστημα δεκαπέντε ημερών, αφού μεσολάβησε το διάστημα των σχολικών διακοπών για τους μαθητές. Έτσι με την επιστροφή τους διανεμήθηκε σε αυτούς το δεύτερο ερωτηματολόγιο, που ήταν ακριβώς το ίδιο με το πρώτο, και από τις απαντήσεις τους προέκυψαν τα παρακάτω στατιστικά στοιχεία. Σε πλήθος ογδόντα ενός ερωτηματολογίων είχαμε σχετικά με την ποσότητα ή διαφορετικά την πνευματική ευχέρεια το άθροισμα 198 και τον μέσο όρο 2,506329114. Παράλληλα, ως προς την ποιότητα, όπου αναφερόμαστε στα διαφορεικά είδη και συνεπώς την πνευματική ευληγισία είχαμε το άθροισμα των 152 και τον μέσο όρο 1,924050633. Τέλος, ως προς την πρωτοτυπία προέκυψε από το άθροισμα 100 και ο μέσος όρος 1,265822785 (βλ. Σχεδιάγραμμα 2).

Σχεδιάγραμμα 2: Εφαρμογή 2^{ου} ερωτηματολογίου (μετά από δεκαπέντε ημέρες)

Συγκρίνοντας τα στατιστικά αποτελέσματα όσο αφορά το αρχικό ερευνητικό ζήτημα και την κύρια υπόθεση, την υπόθεση 1 ότι : Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση αναμένεται να έχει θετικά αποτελέσματα στην ενίσχυση του δημιουργικού γραψίματος /δημιουργική γραφή των μαθητών της Δ' τάξης του Δημοτικού σχολείου. Η οποία επιβεβαιώνεται, αφού θετικά αποτελέσματα ή μικρή απόκλιση στην σύγκριση των υπό –ερωτημάτων, δηλαδή η υπόθεση 1.1: Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση μέσω της Δημιουργικής Γραφής αναμένεται να έχει θετικά αποτελέσματα στην ποσότητα των ιδεών (νοητική ευχέρεια) των μαθητών της Δ' τάξης του Δημοτικού σχολείου. Όπου έχουμε τα αρχικά αποτελέσματα 2,313253 έναντι του 2,506329114. Η υπόθεση 1.2: Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση μέσω της Δημιουργικής Γραφής αναμένεται να έχει θετικά αποτελέσματα στην ποικιλία των ιδεών (νοητική ευελιξία) των μαθητών της Δ' τάξης του Δημοτικού σχολείου. Εδώ είχαμε στο πρώτο ερωτηματολόγιο 2,072289, ενώ στο δεύτερο έχουμε 1,924050633. Η υπόθεση 1.3: Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση μέσω της Δημιουργικής Γραφής αναμένεται να έχει θετικά αποτελέσματα στην πρωτοτυπία των ιδεών των μαθητών της Δ' τάξης του Δημοτικού σχολείου. Στο υποερώτημα αυτό εμφανίσθηκαν τα αρχικό ποσοστό 1,253012 έναντι του τελικού 1,265822785.

Συμπερασματικά, γενικά παρατηρούμε θετική επίδραση με μικρές αυξομειώσεις, η οποία διαφαίνεται στο πρώτο υποερώτημα με μια μικρή αύξηση του

0,2 ως προς την πνευματική ευχέρεια, μια μείωση του 0,1 ως προς την νοητική ευελιξία και την επιλογή διαφορετικών ειδών και την πρωτοτυπία, όπου σχεδόν μένει σταθερή με 0.01 του χιλιοστού. Αυτό το γεγονός πιθανόν οφείλεται στο ότι τα παιδιά συνεχίζουν να δέχονται την επίδραση της Δραματικής Τέχνης στα σχολεία τους σε εβδομαδιαία βάση κι έτσι έχουμε την διατήρηση των θετικών αποτελεσμάτων.

3.4. Ερευνητικά συμπεράσματα

Τα παραπάνω θετικά αποτελέσματα έρχονται να επιβεβαιωθούν κι από όλες τις ερευνητικές μελέτες, που παρατίθενται, και αναφέρονται εξίσου σε θετικά αποτελέσματα. Σύμφωνα με τα προσδοκώμενα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας αλλά και τα αποτελέσματα άλλων ερευνών καταλήγουμε στα παρακάτω ερευνητικά συμπεράσματα.

Με παλαιότερη έρευνα του Οικονόμου Ι. Γεωργίου⁵⁸ το 1998 με θέμα «*Η Δημιουργική διάσταση της Γραπτής Έκφρασης στο Δημοτικό Σχολείο*», όπου γίνεται

---

⁵⁸Ι. Γεωργίου Οικονόμου *Η Δημιουργική διάσταση της Γραπτής Έκφρασης στο Δημοτικό Σχολείο*, Διδακτορική Διατριβή, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1998.

αναφορά σε θεατρικές τεχνικές γραφής όσον αφορά το μάθημα της έκθεσης. Ενώ στο πλαίσιο της λογοτεχνίας και των φιλολογικών μαθημάτων όσο αφορά τις θετικές τους επιρροές εκπονήθηκαν δύο διδακτορικές διατριβές της Κατσαρίδου⁵⁹ με θέμα «*Η μέθοδος της δραματοποίησης στη διδασκαλία της λογοτεχνίας*», όπου αξιοποίησε τη δραματοποίηση, ανάγνωση κειμένων και παρουσίαση μιας αυτοσχέδιας θεατρικής παράστασης με αφορμή τις εμπειρίες και τους προβληματισμούς των μαθητών. Επίσης η διατριβή της Φανουράκη⁶⁰ με τίτλο «*Η διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων μέσω της Θεατρικής Αγωγής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*». Επίσης στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, εκπονήθηκε η διδακτορική διατριβή της Αλίκης Συμεωνάκη με θέμα «*Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*⁶¹».

Πιο εστιασμένα στην πρωτοβάθμια έχουν εκπονηθεί του Κούσουλα⁶², *Η επίδραση της διαθεματικής διδασκαλίας στην αποκλίνουσα δημιουργική σκέψη των μαθητών του δημοτικού σχολείου και η εργασία της Κεφαλάκη, Το Θεατρικό Παιχνίδι στη διδασκαλία ως μέσο ανάπτυξης της δημιουργικής σκέψης των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου*⁶³. Επίσης, η μεταπτυχιακή εργασία της Στέφα, *Το Θέατρο της Επινόησης ως μέσο δημιουργίας παράστασης με παιδιά και νέους (Εφαρμογή στο 41ο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης)*⁶⁴ και την διδακτορική διατριβή της Παπαϊωάννου (2014) «*Διερευνώντας τη «δημιουργική» γραφή με μεικτές ερευνητικές μεθόδους*»⁶⁵.

Ο McMaster (1998) μελέτησε τη συμβολή της Δραματικής Τέχνης στην εξοικείωση με τη γλώσσα. Ως προς τη γλωσσική κατανόηση και την εκφραστική ευχέρεια, το πλούσιο λεξιλόγιο, συντακτική δεινότητα, ικανότητα ομιλίας,

---

⁵⁹Κατσαρίδου, Μ. *Η μέθοδος της δραματοποίησης στη διδασκαλία της λογοτεχνίας*, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2011.

⁶⁰Φανουράκη, Κ. *Η διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων μέσω της Θεατρικής Αγωγής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Διδακτορική Διατριβή, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πατρών, 2010.

⁶¹Συμεωνάκη, Α. *Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, ΠΔΜ, Παιδαγωγική Σχολή, Πανεπιστήμιο .(2013).

⁶³Κεφαλάκη, Μ. *Το Θεατρικό Παιχνίδι στη διδασκαλία ως μέσο ανάπτυξης της δημιουργικής σκέψης των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου στο* http://micro-kosmos.uoa.gr/gr/magazine/ergasies_foititon/ettap/2012-13/creativity/docs/Maria_Kefalaki.pdf.

⁶⁴Στέφα Ε. *Το Θέατρο της Επινόησης ως μέσο δημιουργίας παράστασης με παιδιά και νέους (Εφαρμογή στο 41ο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης)*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Σχολής Καλών Τεχνών, Τμήμα Θεάτρου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2012.

⁶⁵Παπαϊωάννου Θ. «*Διερευνώντας τη «δημιουργική» γραφή με μεικτές ερευνητικές μεθόδους*», *IRIDIUM ΕΡΕΥΝΩΝ – ΤΕΥΧΟΣ 1*, Σχολή Καλών Τεχνών Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, 2014.

αποκωδικοποίησης της γνώσης και μεταγνωστικές δεξιότητες⁶⁶. Αυτό οφείλεται στο Δράμα συμβάλλει θετικά στους μαθητές ανεξάρτητα από το μαθησιακό τους επίπεδο. Οι Creech και Bhavnagri (2002) ανέπτυξαν ένα πρόγραμμα με μαθητές Α' Δημοτικού, κατά το οποίο μέσα από τις θεατρικές τεχνικές τα παιδιά να εξοικειωθούν με τον γραπτό λόγο και την δημιουργική γραφή. Έφτιαξαν τα δικά τους κείμενα, τα οποία δραματοποίησαν⁶⁷. Η διαδικασία αυτή επέδρασε θετικά και στην συμπεριφορά τους. Ο Look (2008) απέδειξε ότι η σύνθεση θεατρικών κειμένων από τους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με την τεχνική της δραματοθεραπείας, ενισχύει την αυτοπεποίθησή τους⁶⁸.

Οι επιστημονικές έρευνες σχετικά με την Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση συνεχίζονται είτε όσο αφορά την γραφή (Παπαϊωαννου, 2014), αλλά και άλλους τομείς. Ολοκληρώνοντας, την ερευνητική μας διαδρομή μέσα από την παρούσα ερευνητική εργασία, ελπίζουμε ότι μετέχουμε κι εμείς προς αυτή την κατεύθυνση. Ύστερα από την επιβεβαίωση της θετικής επίδρασης της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση μέσα από την τεχνική της Δημιουργικής Γραφής σε μαθητές της Δ' τάξης. Αναμένουμε να παρακολουθήσουμε τις νέες εξελίξεις με την ελπίδα να υπάρξουν κι άλλες σχετικές έρευνες με μεγαλύτερη έκταση στο μέλλον.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην παρούσα μεταπτυχιακή εργασία έγινε η προετοιμασία της έρευνας δράσης που στη συνέχεια εφαρμόστηκε σε δύο από τα ΕΑΕΠ 12/θέσια Δημοτικά Σχολεία Σπάρτης, όπου εργάζεται η ερευνήτρια.

Πρώτα μελετήθηκε το θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο χωρίζεται σε τρία μέρη: α. την Δραματική Τέχνη στη Εκπαίδευση, β. τη Δημιουργική Γραφή και γ. στον συσχετισμό και την αλληλεπίδραση αυτών των δύο εννοιών δηλαδή στη Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και τη Δημιουργική Γραφή.

Στην συνέχεια αναπτύχθηκε η μεθοδολογία, που επρόκειτο να εφαρμοστεί, και αποτυπώθηκε σε υποενότητες: α. Σκοπός της έρευνας – Ερευνητικές υποθέσεις, β. Ερευνητικός πληθυσμός – Μέσα συλλογής δεδομένων και γ. Παρέμβαση (Σχεδιασμός

---

⁶⁶ J. McMaster, «"Doing" Literature: Using Drama to Build Literacy», *The Reading Teacher*, 51(7), 1998, σσ. 574-584.

⁶⁷ N. Creech, & N. Bhavnagri, «Teaching Elements of Story through Drama to 1st Graders: Child Development Frameworks», *Childhood Education*, 78 (4), 2002, σσ. 219-225.

⁶⁸ L. Look, *Playwriting to Increase Self-Esteem and Writing Ability Among Middle School Students*, Unpublished PhD Dissertation, University of Louisville, 2008.

– Παρέμβαση – Αναστοχασμός), ε. Ανάλυση δεδομένων και στ. Ερευνητικά συμπεράσματα. Εδώ παρουσιάζεται με πληρότητα, όσο το δυνατόν τα βήματα που έγιναν και τα μονοπάτια που θα ακολουθηθήκαν.

Σκοπός ήταν να γίνει συνδυασμός των μεθοδολογικών εργαλείων, ώστε να προκύψουν ασφαλέστερα συμπεράσματα. Προτάθηκαν τρεις μεθοδολογικοί τρόποι αποτίμησης: α. τα πρωτότυπα κείμενα – συνθέσεις των μαθητών, όπου προσδοκούμε ότι διαφάνηκε και τονώθηκε η προσωπική γραφή των συμμετεχόντων. Η χρήση ερωτηματολογίου σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα με το πέρας των εργαστηρίων. Παράλληλα να τηρήθηκε προσωπικό ημερολόγιο από την ερευνήτρια και την ίδια στιγμή εμπυχώτρια του εργαστηρίου.

Στην παρούσα έρευνα έχουμε κάποιους περιορισμούς, όπως ότι το δείγμα που είναι σκοπιμότητας, λόγω προσβασιμότητας της ερευνήτριας. Οι συναντήσεις ήταν των σαράντα - πέντε λεπτών όσο διαρκεί μια διδακτική ώρα, μιας και η εφαρμογή έγινε στο σχολικό πλαίσιο. Και απλώθηκε στην έκταση των 12 συναντήσεων, ώστε να ολοκληρωθεί η έρευνα σε εύλογο χρονικό διάστημα. Όλοι αυτοί οι παράγοντες ελήφθησαν υπόψη τόσο στην έρευνα δράσης όσο και στα μετέπειτα αποτελέσματα.

Κλείνοντας, στόχος είναι η παρούσα έρευνα, με τίτλο *Δραματική Τέχνη στην εκπαίδευση και Δημιουργική Γραφή. Μια έρευνα δράσης με μαθητές της Δ' τάξης σε δημοτικά σχολεία της Σπάρτης*, να συμβάλει θετικά σε ερευνητικό επίπεδο και προσδοκούμε την αποτίμηση της στο μέλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Άλκηστις. *Μαύρη αγελάδα – Άσπρη αγελάδα. Δραστηριότητες στην Εκπαίδευση και Διαπολιτισμικότητα*, Αθήνα: Τόπος, 2008.

Αριστοτέλης, *Περί Ποιητικής* (μτφ. Σίμων Μένανδρος – Ιωάννης Συκουνητής), Αθήνα: Εστία, 1995.

Βαρελά, Α. *Το ποδηλατάκι – ήλιος*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2008.

Βασιλάκη, Α. και Γιαννακουδάκης, Λ. *Η Δημιουργική Γραφή στο Δημοτικό Σχολείο*. Αθήνα: Κέδρος, 2009.

- Byron, K. *Drama in the English Classroom*. London: Methuen, 1986.
- Γραμματάς, Θ. *Διδακτική του Θεάτρου*. Αθήνα: Τυπωθήτω, 2001.
- C. O' Neill & A. Lambert *Drama Structures*. London: Hutchinson, 1984.
- Davis, D., & C. Lawrence Gavin Bolton: *Selected writings on drama in education*. London: Longman, 1986, σσ.260-262.
- Mearns, H. (1958). *Creative Power*, New York: Dover.
- Morley, D. *The Cambridge Introduction to Creative Writing*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Myers, G. D. *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*. Chicago: University of Chicago Press, 2006.
- Neelands, J. *Making sense of Drama*, London: Heinemann, 1984.
- Κατσαρίδου, Μ. *Η μέθοδος της δραματοποίησης στη διδασκαλία της λογοτεχνίας*, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2011.
- Κεφαλάκη, Μ. Το Θεατρικό Παιχνίδι στη διδασκαλία ως μέσο ανάπτυξης της δημιουργικής σκέψης των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου στο http://micro-kosmos.uoa.gr/gr/magazine/ergasies_foititon/ettap/2012-13/creativity/docs/Maria_Kefalaki.pdf.
- Κούσουλας, Φ. *Η επίδραση της διαθεματικής διδασκαλίας στην αποκλίνουσα δημιουργική σκέψη των μαθητών του δημοτικού σχολείου*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2003.
- Κωτόπουλος, Τ. Η Νομιμοποίηση της Δημιουργικής Γραφής. Στο: Κείμενα τεύχος 15 http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=257:15-kotopoulos&catid=59:tefxos15&Itemid=95, 2012.
- Κωτόπουλος, Τ. «Πράξη και διδασκαλία της “Δημιουργικής Γραφής” στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα» από το http://www.eens.org/EENS_congresses/2014/kotopoulos_triantafyllos.pdf

- Οικονόμου Ι. Γ. *Η Δημιουργική διάσταση της Γραπτής Έκφρασης στο Δημοτικό Σχολείο*, Διδακτορική Διατριβή, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1998.
- Παπαϊωάννου Θ. «Διερευνώντας τη «δημιουργική» γραφή με μεικτές ερευνητικές μεθόδους», *IRIDIUM ΕΡΕΥΝΩΝ – ΤΕΥΧΟΣ 1*, Σχολή Καλών Τεχνών Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, 2014.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. *Δημιουργική Σκέψη στο Σχολείο και στην Οικογένεια*. Αθήνα: Αυτοέκδοση, 2004.
- Πάσσια, Α. & Φ. Μανδηλαράς, *Εργαστήριο δημιουργικής γραφής για παιδιά*, Αθήνα, Πατάκη, 2001.
- Protherough, R. *Encourage Writing*. London, New York: Methuen, 1983.
- Reble, A. *Ιστορία της παιδαγωγικής* (μτφ. Θ. Χατζηστεφανίδης – Σ. Χατζηστεφανίδου – Πολυζώη). Αθήνα: Παπαδήμας, 1990.
- Rohrs, H. *Το κίνημα της προοδευτικής εκπαίδευσης* (μτφ. Κ. Δεληκωσταντής – Σ. Μουζάκης). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1984.
- Ροντάρι, Τ. *Γραμματική της φαντασίας. Εισαγωγή στην τέχνη να επινοείς ιστορίες*, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2003.
- Στέφα Ε. *Το Θέατρο της Επιμόρφωσης ως μέσο δημιουργίας παράστασης με παιδιά και νέους (Εφαρμογή στο 41ο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης)*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Σχολής Καλών Τεχνών, Τμήμα Θεάτρου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2012.
- Φανουράκη, Κ. (2010). *Η διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων μέσω της Θεατρικής Αγωγής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών.
- Συμεωνάκη, Α. *Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Φλώρινα, Παιδαγωγική Σχολή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, 2013.

Ξενογλώσση

- Baldwin, P. and K. Fleming, *Teaching Literacy through Drama: Creative approaches*. London: Routledge, 2003.
- Bolton, G. *Acting in Classroom Drama*. Birmingham: Trentham Books Press, 1999.
- Boal, A. *Theatre of the Oppressed*. New York: Pluto Press, 1979.
- Byron, K. *Drama in the English Classroom*. London: Methuen, 1986.
- Cohen, L. & Manion, L. *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 1997.
- Creech, N., & N. Bhavnagri, «Teaching Elements of Story through Drama to 1st Graders: Child Development Frameworks». *Childhood Education*, 78(4), 2002, σσ.219-225.
- Dawson, P. *Creative Writing and the New Humanities*. London: Routledge, 2005.
- Johnston, K. *IMPRO: Improvisation and the Theatre*. London: Methuen, 1979.
- Johnston, K. *Impro for Storytellers*. London: Faber, 1998.
- Langer, S. *Feeling and form*. London: Rutledge, 1954.
- Lodge, D. *The Practice of Writing*. Hardmons Worth: Penguin, 1996.
- Look, L. Playwriting to Increase Self-Esteem and Writing Ability among Middle School Students. Unpublished PhD Dissertation, University of Louisville, 2008.
- Mosley, J. *Creative Writing in America*. Illinois: National Council of Teachers, 1989.
- McMaster, J. «"Doing" Literature: Using Drama to Build Literacy», *The Reading Teacher*, 51(7), 1998, σσ. 574-584.
- O' Neill, C., & Lambert, A. *Drama Structures*. London: Hutchinson, 1984.
- Reble, A. *Ιστορία της παιδαγωγικής* (μτφ. Θ. Χατζηστεφανίδης – Σ. Χατζηστεφανίδου – Πολυζώη). Αθήνα: Παπαδήμας, 1990.
- Rohrs, H. *Το κίνημα της προοδευτικής εκπαίδευσης* (μτφ. Κ. Δεληκωσταντής – Σ. Μουζάκης). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1984.

- Ross, M. *The Aesthetic Impulse*. London: Pergamon, 1982.
- Slade, P. *Child Drama*. London: University Press, 1954.
- Somers, J. *Drama in the curriculum*. London: Gassel, 1995.
- Stanislavski, C. (1963). *La Formation de l'acteur*, Payot, Paris.
- Stenhouse, L. «Case Study and Case Records: towards a contemporary history of education». *British Educational Research Journal*, 4(2), 1978. pp. 21-39.
- Thomson, J. M. *20th Century Theories of Art*. Ottawa: Carleton University Press, 1990.
- Torrance, E. P. (1966). *Torrance tests of creative thinking*. Bensenville, IL: Scholastic Testing Service.
- Vygotsky, L.S. *Νους στην κοινωνία* (επιμ. Σ. Βοσνιάδου). Αθήνα: Gutenberg, 2000.
- Winnicott, D. *Το παιδί, το παιχνίδι και η πραγματικότητα*. Αθήνα: Καστανιώτης, 1980.
- Wood, D., J. Bruner & G. Roos, (1976). «The Role of the Tutoring in Problem Solving», *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 17, σσ.89-100.
- Witkin, R. *The Intelligence of Feeling*, London: Heinemann, 1974.

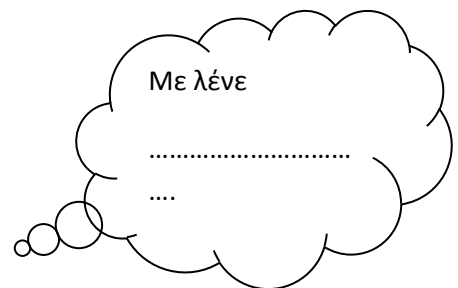
Ιστοσελίδες

Τσιώτσος, Ν. «Δημιουργική Γραφή και Δραματική Τέχνη στην εκπαίδευση: Μια σχέση προς διερεύνηση», από το http://cwconference.web.uowm.gr/archives/tsiotsos_article.pdf, τελευταία επίσκεψη 10/1/17.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Φύλλο εργασίας 1

Ο ήρωας μου

Ταυτότητα

Χόμπι: .....

Μυστικό: .....

Φίλος/η: .....

Φόβος: .....

Επιθυμία: .....

Ικανότητα: .....

Υπερδύναμη: .....

Δημιουργία Ιστορίας

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Όνομα..... Τάξη..... Ημερομηνία.....

Φύλλο εργασίας 2

Ιστορία με στοιχεία

Ποιός:	Πού:.....
Πότε; Λίγο πριν κλείσει.	Τι; .....

Δημιουργία Ιστορίας

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Όνομα..... Τάξη..... Ημερομηνία.....

Φύλλο εργασίας 3

Συγγραφή ομαδικού σεναρίου με ελεύθερο θέμα

Τίτλος .....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Όνομα.....
Όνομα.....
Όνομα.....
Όνομα..... Τάξη..... Ημερομηνία.....

Φύλλο εργασίας 4

Γράφω σε ρόλο

Αφηγούμαι την ιστορία μέσα από τον ρόλο που έπαιξα και περιγράφω πώς ένιωσα κατά την διάρκεια της ιστορίας.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Όνομα..... Τάξη..... Ημερομηνία.....

Φύλλο εργασίας 5 – Ερωτηματολόγιο

Παιχνίδια δημιουργικότητας

A. Ασυνήθιστες χρήσεις

Έχουμε συνηθίσει να χρησιμοποιούμε τα διάφορα πράγματα γύρω μας με έναν ορισμένο τρόπο και για έναν ορισμένο σκοπό. Έτσι, δεν σκεφτόμαστε ότι μπορούμε να τα χρησιμοποιήσουμε κατά πολλούς άλλους τρόπους και για πολλούς άλλους σκοπούς.

Τα παπούτσια, π.χ., είναι, βέβαια, για να τα φοράμε στα πόδια, αλλά μπορούμε να τα χρησιμοποιήσουμε, επίσης, για να καρφώσουμε μια πρόκα, να

τα κάνουμε γλάστρα, να κουβαλάμε νερό, να κρατάμε την πόρτα ανοιχτή ... και για πολλές άλλες χρήσεις.

Θα ήθελα από εσένα:

- *Να γράψεις όλες τις πιθανές χρήσεις που μπορείς να σκεφθείς για:*

A. Μια εφημερίδα

.....
.....
.....
.....
.....

B. Έναν συνδετήρα

.....
.....
.....
.....
.....

B. Συνέπειες

Το πώς και το τι κάνουμε καθορίζεται συνήθως από το πώς είμαστε φτιαγμένοι. Επειδή, π.χ., έχουμε τα μάτια και μπορούμε να βλέπουμε, απολαμβάνουμε τα διάφορα χρώματα, έχουμε τηλεόραση, ξέρουμε πότε είναι μέρα και πότε νύχτα, μπορούμε να διαβάζουμε, πηγαίνουμε στον κινηματογράφο κ.α.

- **Θα ήθελα τώρα να σκεφτείς και να μου γράψεις:**

A. Τι θα συνέβαινε στον σημερινό άνθρωπο, αν ο καθένας μας ζούσε 200 περίπου χρόνια;

.....

B. Τι θα συνέβαινε, αν οι άνθρωποι δεν ένιωθαν το κρύο;

.....

Γ. Τροποποιήσεις

Πολλές φορές θα θέλαμε, αν είχαμε τη δύναμη, να αλλάξουμε πολλά πράγματα για να γίνουν καλύτερα, ωραιότερα, χρησιμότερα... και για πολλούς άλλους σκοπούς.

- ***Αν ήσουν ΜΑΓΟΣ, κι έτσι είχες τη δύναμη, ποια πράγματα θα έκανες μεγαλύτερα για να είναι αναπαυτικότερα;***

.....
.....
.....
.....
.....

Δ. Τίτλοι επεισοδίου

- ***Θα ήθελα από σένα να διαβάσεις το επεισόδιο και να μου γράψεις όσο το δυνατόν περισσότερους τίτλους, κατάλληλους για το περιεχόμενο του επεισοδίου.***

Ένας χωρικός πήγε με το γάιδαρο του στην πόλη και, αφού αγόρασε ένα φορτίο αλάτι, πήρε το δρόμο του γυρισμού. Καθώς διέσχιζαν ένα ποταμάκι, ο γάιδαρος παραπάτησε και έπεσε μέσα. Του πήρε κάμποση ώρα για να σταθεί στα πόδια του, αλλά στο μεταξύ το αλάτι είχε όλο λιώσει και ο γάιδαρος χάρηκε που είχε απαλλαγεί από το φορτίο του.

Λίγες μέρες αργότερα, ο γάιδαρος, ενώ ήταν φορτωμένος με σφουγγάρια, έτυχε να περάσει το ίδιο ποτάμι. Φέροντας στο μυαλό του

την προηγούμενη καλή τύχη με το αλάτι, παραπάτησε και έπεσε μέσα στο ποτάμι, επίτηδες αυτή τη φορά.

Όμως, τα σφουγγάρια ρούφηξαν το νερό και ο γάιδaros, από το βαρύ φορτίο, δεν μπορούσε να σηκωθεί.

Τίτλοι:.....
.....
.....

Καλή διασκέδαση!

